

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O.P.S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

POŠKOZENÝ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

Autor práce: Jaroslava Lošková, DiS.

Studijní obor: Bezpečnostně právní studia ve veřejné správě

Forma studia: Kombinované studium

Vedoucí práce: JUDr. Milan Šumbera

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zák. č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce JUDr. Milanu Šumberovi za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

Abstrakt

LOŠKOVÁ, J. *Poškozený v trestním řízení: bakalářská práce.* České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2012. 57 s. Vedoucí bakalářské práce: JUDr. Milan Šumbera

Klíčová slova: oběť, poškozený, práva poškozeného, souhlas s trestním stíháním, škoda, trestní řízení,

Bakalářská práce je zaměřena na postavení poškozeného v trestním řízení dle současné právní úpravy. V úvodní části je zaměřena na pojem poškozeného v současné právní úpravě. Poškozený je pak dále charakterizován jako strana a subjekt trestního řízení. Těžiště bakalářské práce spočívá v charakteristice a popisu jednotlivých procesních práv poškozeného se zaměřením na fázi přípravného řízení. Práva poškozeného jsou pak rozdělena na práva, jež náleží všem poškozeným bez výjimky a na práva, jež mohou uplatnit pouze poškození s nárokem na náhradu škody, která byla způsobena trestným činem. Vedle práv poškozeného je zde zmínka o postavení oběti trestného činu, jejím odškodňování. Součástí této práce je stručný rozbor, porovnání a zhodnocení vybraných procesních práv poškozeného v České republice a na Slovensku. V závěru práce jsou shrnuty jednotlivé nedostatky stávající právní úpravy ve vztahu k jednotlivým právům poškozenému a jsou zde provedeny návrhy pro zlepšení postavení poškozeného de lege ferenda.

Abstract

LOŠKOVÁ, J. *The injured in criminal proceedings: Bachelor's Thesis*. České Budějovice: The College of European and Regional Studies, PBO, 2012. 57 s. pages. Supervisor: JUDr. Milan Šumbera

Key words: victim, the aggrieved person, the rights of the aggrieved person, the agreement with the prosecution, the damage, prosecution.

The bachelor's thesis focuses on the position of the aggrieved person in the prosecution according to current legal adjustment. In the introductory part the aggrieved person is described as a term in contemporary adjustment, as a member of the prosecution and as a subject of the prosecution. The focal point of the bachelor's thesis lies in the characteristics of particular process rights of the aggrieved person during the preparatory procedure. The rights of the aggrieved person are divided into rights which belong to all aggrieved persons and into rights which can be applied only by aggrieved persons entitled to the compensation of the damage caused by a crime. Apart from the rights of the aggrieved person I also mention the victims of the crime and their compensation and I briefly compare the rights of the aggrieved person in the Czech Republic and in Slovakia. In the final part of the thesis I summarize the deficiencies of the current legal adjustment relating to the aggrieved person and the *de lege ferenda* proposals.

Obsah:

Úvod	8
1 Cíl a metodika bakalářské práce	10
2 Subjekty a strany trestního řízení	11
2.1 Subjekt trestního řízení	11
2.2 Strana trestního řízení	11
3 Pojem poškozeného v trestním řízení	14
3.1 Obecně k pojmu poškozeného	14
3.2 Dvě skupiny poškozených	15
3.3 Poškozený podle § 43 odst. 1 TrŘ a podle § 43 odst. 3 TrŘ	17
3.3.1 Poškozený ve smyslu § 43 odst. 1 TrŘ	17
3.3.2 Poškozený podle § 43 odst. 3 TrŘ	20
4 Procesní práva poškozeného	25
4.1 Práva náležející bez rozdílu každému poškozenému	25
4.2 Práva náležející poškozenému s nárokem na náhradu škody	28
5 Zastupování poškozeného a přechod jeho práv na právního nástupce.....	31
5.1 Zastupování poškozeného zákonným zástupcem nebo opatrovníkem.....	31
5.2 Zastoupení poškozeného zmocněncem	32
5.3 Přechod práv poškozeného na jeho právního nástupce	34
6 Vyloučení a omezení účasti poškozeného v trestním řízení	37
6.1 Příklady vyloučení a omezení účasti poškozeného v trestním řízení.....	37
7 Trestní stíhání se souhlasem poškozeného	39
7.1 Podmínky pro uplatnění souhlasu poškozeného	41
7.2 Okolnosti vylučující uplatnění souhlasu poškozeného.....	43
8 Oběť trestného činu	45
9 Porovnání práv poškozeného v České republice a na Slovensku	47

9.1 Porovnání vybraných práv poškozeného	47
10 Nedostatky stávající právní úpravy ve vztahu k poškozenému a návrhy de lege ferenda	49
Závěr	52
Literární zdroje.....	54
Seznam grafů	57
Seznam zkratk.....	57

Úvod

Toto téma pro bakalářskou práci jsem si vybrala, neboť jsem přesvědčena, že práva poškozeného jsou na základě současné právní úpravy v značném nepoměru oproti právům obviněného. Tento názor je na veřejnosti běžně prezentován, ale každý člověk si tuto skutečnost začne uvědomovat až v okamžiku, kdy on sám je trestným činem zasažen. Mě v tomto názoru utvrzuje každodenní výkon mé profese, protože pracuji jako vyšetřovatelka Služby kriminální policie a vyšetřování. S poškozeným a s nedostatky při uplatňování jeho práv v trestním řízení se tedy setkávám téměř denně.

Ohlédneme-li se do historie, ne vždy byla práva poškozeného oproti právům obviněného v takovém nepoměru, jak je tomu podle stávající právní úpravy. Například na základě tzv. reformovaného trestního řádu č. 119/1873 ř. z., jež platil v českých zemích po roce 1918, byly rozlišovány dvě skupiny poškozených. Jednalo se o soukromého účastníka a soukromého žalobce. Soukromým účastníkem byl ten, komu bylo v jeho právech ublíženo zločinem nebo přečinem,¹ který se měl stíhat z úřední povinnosti a kdo svá majetková a rodinná práva uplatnil proti obviněnému. Soukromý účastník byl pomocníkem státního zástupce, který mohl podat žalobu pouze se svolením dotčené osoby (poškozeného). Pokud státní zástupce upustil od potrestání, mohl soukromý účastník (subsidiární žalobce) podat podpůrnou žalobu. Za jistých podmínek mohl rovněž nastoupit na místo státního zástupce a převzít trestní stíhání. Soukromým žalobcem se rozuměl ten, komu příslušelo podat obžalobu u deliktů, u nichž trestní zákon stanovil, že se stíhají k návrhu soukromé osoby za podmínky, že jí bylo v jejích právech ublíženo. Soukromou žalobu mohla například podat osoba, které bylo ublíženo trestným činem, u kterého konkuroval poměrně slabému veřejnému zájmu na stíhání silný soukromí zájem na nestíhání pachatele.

Postavení poškozeného v trestním řízení bylo značně oslabeno nabytím účinnosti trestního řádu č. 87/1950 Sb., který nahradil všechny předchozí trestní řády, neboť v tomto případě, bylo trestní řízení postaveno pouze na principu veřejné žaloby. Poškozeným se zde rozuměl ten, kdo utrpěl škodu způsobenou činem, který byl předmětem řízení. Tento trestní řád tedy přiznával institut poškozeného jen tomu, komu byla způsobena škoda a kdo byl oprávněn uplatnit nárok na náhradu škody. Lze tedy

¹ S ohledem na znění § 447 trestního řádu č. 119/1873 ř. z. se zmíněná úprava aplikovala i v řízení ve věcech přestupků.

usuzovat, že pojem poškozeného zde byl chápan velmi úzce a jeho práva byla značně omezena.

O částečném posílení postavení poškozeného v trestním řízení, můžeme hovořit v souvislosti se zákonem č. 141/1961Sb., o trestním řízení soudním (dále jen TrŘ) a jeho novelami provedenými do 80. let 20. století. Tyto novely, umožnily poškozenému, jakožto straně trestního řízení aktivně se účastnit trestního řízení a svými návrhy přispět k zjištění objektivní pravdy a k řádnému objasnění věci.² V první polovině 90. letech 20. století, pak došlo v rámci tzv. humanizace trestního řádu k dalšímu značnému posílení práv obviněného a poškozený nadále zůstal v pozadí celého dění. Jistou kladnou změnu v postavení poškozeného představovala novela trestního řádu z roku 1990, kterou se poškozenému dostalo dispozičního práva, což představuje právo poškozeného vyjádřit se ke skutečnosti, zda bude v případě taxativně vymezených trestných činů zahájeno trestní stíhání.

Přestože se neustále hovoří o potřebě posílení práv poškozeného, která jsou značně oslabena oproti právům obviněného, můžeme konstatovat, že ani poslední novela TrŘ provedena zák. č. 181/2011 Sb., nepřinesla žádné zásadní posílení práv poškozeného. Tento např. nadále nemá právo účastnit se procesních úkonů, u kterých je účast obviněného a jeho obhájce povolena. Na rozdíl od obviněného a jeho obhájce není po skončení vyšetřování poškozenému umožněno prostudovat spis a učinit návrhy na jeho doplnění.

² RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEŽULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2008, s.184-190. ISBN 978-80-7179-559-9.

1 Cíl a metodika bakalářské práce

Nejprve se budu zabývat definicí poškozeného v Českém trestním řízení a rozdělením poškozených na dvě skupiny. V bakalářské práci popíši jednotlivá procesní práva poškozeného a následně se zaměřím na rozbor některých základních práv poškozeného. Dále rozeberu pojem oběti trestného činu a rozliším oběť trestného činu od poškozeného v trestním řízení.

V předposlední části práce se pokusím porovnat práva poškozeného na základě Českého trestního řádu s právy poškozeného podle trestního poriadku Slovenské republiky. V závěrečné části se zaměřím na nedostatky stávající právní úpravy ve vztahu k poškozenému a navrhnou možnosti jejího zlepšení.

2 Subjekty a strany trestního řízení

2.1 Subjekt trestního řízení

Subjektem trestního řízení jsou činitelé, kterým zákon dává určitá procesní práva a ukládá jim jisté procesní povinnosti proto, aby mohly ovlivnit průběh trestního řízení. Subjekty trestního řízení musejí vystupovat a svá práva uplatňovat výhradně pod vlastním jménem. Subjektem trestního řízení se rozumí:

- orgány činné v trestním řízení (soud, státní zástupce, policejní orgán).
- poškozený, osoba, proti které je trestní řízení vedeno (podezřelý, obviněný, obžalovaný, odsouzený), zúčastněná osoba, osoby s tzv. samostatným obhajovacím právem, Probační a mediační služba, v řízení o věcech mládeže pak orgán sociálně právní ochrany dětí.

Obhájce, svědek, znalec a tlumočník se stávají subjekty trestního řízení v případě, že splňují již výše uvedenou obecnou podmínku. V řízení vystupují vlastním jménem, uplatňují nárok na náhradu výdajů za obhajobu obviněného, svědečné, znalečné nebo tlumočné.³

2.2 Strana trestního řízení

V případě vymezení pojmu strany trestního řízení se setkáváme s dvěma rozdílnými výklady. V prvním případě se jedná o vymezení pojmu z pohledu zákona, v druhém případě pak o vymezení z pohledu právní praxe. Stranou trestního řízení se ve smyslu trestního řádu rozumí ten, proti němuž se trestní řízení vede, státní zástupce, poškozený, zúčastněná osoba. Stejné postavení jako strana má i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost, se řízení vede nebo která podala opravný prostředek.⁴ Je tedy zřejmé, že strana trestního řízení je spojována se všemi stádii trestního řízení.

Vzhledem k tomu, že uvedené zákonné ustanovení stranu nespojuje pouze se stádii trestního řízení před soudem, je tento výklad do jisté míry považován

³ JELÍNEK, Jiří., a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2007, s. 165. ISBN 978-80-7201-641-9.

⁴ ŠÁMAL, Pavel., a kolektiv. *Trestní řád komentář-díl I*. 6. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 158 až 159. ISBN 978-80-7400-043-0.

za nepřesný a nedostatečný. Z tohoto důvodu právní nauka jako stranu trestního řízení označuje pouze ty subjekty, které jsou oprávněny uplatňovat nebo podporovat obžalobu, či proti obžalobě, obhajovat sebe nebo jiného.⁵

Některé subjekty trestního řízení se stávají stranami trestního řízení pouze před soudem. Pak tedy je jako strana trestního řízení správně označen pouze státní zástupce. Pouze v řízení před soudem mohou strany v plném rozsahu vystupovat, uplatňovat svá procesní práva a návrhy, vyjadřovat se ke všem prováděným procesním úkonům a zastávat svá stanoviska.

Trestní řád na základě citovaného ustanovení přiznává postavení strany trestního řízení osobě, proti které se trestní řízení vede a to od okamžiku, kdy jsou proti ní konány úkony trestního řízení a následně pak ve všech stádiích trestního řízení. V případě odsouzeného, tento užívá postavení strany i v době, kdy se koná řízení o osvědčení, nebo zda bude nařízen výkon trestu odnětí svobody nebo v řízení o návrhu na povolení obnovy řízení. Postavení strany, pak v tomto případě náleží i osobě, proti které bylo trestní stíhání ukončeno (např. usnesením o zastavení trestního stíhání, rozsudkem soudu, v případě řízení o uložení ochranného opatření).

Postavení strany trestního řízení je dále přiznáno zúčastněné osobě, kterou se rozumí osoba, jejíž věc nebo jiná majetková hodnota byla, či na základě rozhodnutí bude zabráná, za podmínky, že tato osoba není v řízení současně obviněným (obžalovaný).

Vedle již zmíněných osob, je postavení strany trestního řízení přiznáno i poškozenému, o tomto bude podrobně pojednáno v následujících kapitolách.

Vycházíme-li ze zákonného vymezení pojmu strana trestního řízení, zbývá nám ještě upřesnit pojem jiná osoba. Toto označení je pro potřeby praxe nejasné, a proto je nezbytné, aby postavení každé osoby, bylo patřičně vymezeno judikaturou. Na základě judikatury se pak osobou, jež má stejné postavení jako strana rozumí např. svědek, který uplatnil svědecké (§ 104 TrŘ), znalec, uplatnil-li znalečné za znalecký posudek (§ 17, 18 a 111 zák. č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících), ředitel věznice v případě, že podal návrh na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (§ 331 odst. 1 TrŘ), výchovné zařízení, jestliže podalo návrh na propuštění z ochranné

⁵ JELÍNEK, Jiří., a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2007, s. 166. ISBN 978-80-7201-641-9.

výchovy podle § 84 odst. 1 zák. č. 283/2000 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen ZSM), příbuzní obžalovaného uvedeni v § 247 odst. 2 TrŘ, v případě že podali návrh na obnovu řízení (§ 280 odst. 3 TrŘ) nebo návrh na zahlazení trestu.⁶

⁶ ŠÁMAL, Pavel., a kolektiv. *Trestní řád komentář-díl I.* 6. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 159. ISBN 978-80-7400-043-0.

3 Pojem poškozeného v trestním řízení

3.1 Obecně k pojmu poškozeného

Poškozeným v trestním řízení se rozumí: „*ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil škoda (poškozený)*.“⁷ Takto byl pojem poškozeného definován na základě novely TrŘ z roku 2011. Můžeme tedy říci, že oproti předchozímu vymezení došlo k značnému rozšíření okruhu poškozených. Novelou zákona č. 265/2001 Sb., s účinností od 1. 1. 2002, byl do ustanovení § 43 TrŘ vložen nový odstavec (odst. 2), na základě kterého nelze za poškozeného považovat toho, kdo se subjektivně cítí být poškozen trestným činem na svých právech a to morálně či jinak, avšak újma, která mu vznikla, nebyla způsobená pachatelem, nebo nevznikla v příčinné souvislosti s trestným činem. Dle judikatury nelze za poškozeného považovat např. pracovníka, který poškozené organizaci, u níž je v pracovním poměru, uhradil škodu způsobenou jinou osobou, za kterou podle pracovněprávního vztahu neodpovídá. Stejně tak nelze za poškozeného považovat osobu, která vynaložila finanční prostředky na postavení pomníku pro usmrceného ještě předtím, než došlo ke spáchání trestného činu, kterým byl usmrcen.

Poškozeným v trestním řízení může být fyzická osoba, právnická osoba, případně i český stát. Okruh poškozených je omezen v případě řízení o narovnání, kdy podle ustanovení § 310a TrŘ, práva poškozeného podle ustanovení § 309 a § 311 TrŘ nepřísluší tomu, na koho přešel pouze nárok na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Tímto je z okruhu poškozených vyloučen právní nástupce poškozeného, který je oprávněn uplatňovat pouze nárok na náhradu škody nebo vydání bezdůvodné újmy. Jedná se zde zpravidla o dědice nebo pojišťovnu, která poškozenému uhradila škodu způsobenou daným trestným činem.

Práva poškozeného nepřísluší osobě, která v trestním řízení i po řádném poučení podle § 46 TrŘ, uplatňuje nárok na náhradu škody, která není v příčinné souvislosti

⁷ § 43 odst. 1 TrŘ.

se skutkem uvedeným v žalobním návrhu, a pro který je obviněný stíhán. Takovouto osobu, soud usnesením k hlavnímu líčení nepřipustí.⁸

Oprávnění poškozeného nemůže uplatňovat ten, kdo v trestním řízení vystupuje v pozici spoluobviněného.⁹

Postavení poškozeného v trestním řízení je neslučitelné s postavením znalce a to pro poměr k věci.¹⁰ Stejně tak je v rozporu postavení poškozeného a zúčastněné osoby.¹¹

3.2 Dvě skupiny poškozených

Poškozený je významným subjektem a nezávislou stranou trestního řízení. Poškozený má možnost aktivně se tohoto řízení účastnit, čímž může přispět k řádnému objasnění věci a uplatnit tak svá procesní práva. Nezávislost na ostatních stranách trestního řízení a zejména pak na státním zástupci, poškozenému umožňuje nerušený výkon jeho práv. Přestože poškozený i státní zástupce vystupují na straně obžaloby a jejich zájmy se zdají být shodné, může v některých konkrétních případech nastat situace, kdy se jejich zájmy budou lišit a dojde tak k jejich vzájemnému rozporu. K vzájemnému rozporu může dojít např. ohledně otázky způsobu provedení trestného činu. Konkrétně při řešení otázky, zda byl útok pachatele vyprovokovaný či nikoli. Poškozeného je možno zařadit mezi orgány, které vykonávají žalobní funkci, což ho neopravňuje k podání žaloby v trestním řízení.¹² Toto právo náleží pouze státnímu zástupci. Z toho je zřejmé, že žalobní funkce poškozeného je omezena na možnost ovlivnit zahájení trestního stíhání a jeho průběh. Není tedy možné, aby pouze na základě stanoviska poškozeného byla vzata zpět obžaloba a tím bylo trestní stíhání ukončeno. Na základě novely trestního řádu z roku 1990, bylo poškozenému uděleno tzv. dispoziční právo (§ 163 TrŘ), které ho v zákonem uvedených případech opravňuje odepřít či vzít zpět již daný souhlas s trestním řízením, blíže kapitola 7.

⁸ srov. § 206 odst. 3 TrŘ.

⁹ Ustanovení § 41 odst. 1 TrŘ o tom, že oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný, se nepoužije v následujících případech: bylo-li trestní řízení proti spoluobviněnému vyloučeno ze společného řízení podle § 23 odst. 1 TrŘ, vedlo-li se trestní řízení proti každému z obviněných zvlášť (pokud to umožňovala povaha stíhaných skutků) – pak se nejedná o spoluobviněné, má-li být uplatněno oprávnění poškozeného ve smyslu § 163 odst. 1 TrŘ dát, či odepřít souhlas k trestnímu stíhání.

¹⁰ srov. § 106 a § 11 odst. 1 zák. č. 36/1967Sb., o znalcích a tlumočnících.

¹¹ srov. § 42 odst. 1 TrŘ.

¹² Toto právo poškozenému náleželo dle trestních řádů účinných do 1. 8. 1950.

Trestní řád umožňuje poškozenému, aby v trestním řízení vystupoval nestranně, což ho opravňuje k tomu, aby uváděl pouze skutečnosti, které výhradně svědčí proti obviněnému. To však poškozeného neopravňuje lhát, křivě vypovídat, nebo někoho křivě obvinít. Naproti tomu má poškozený právo vystupovat i ve prospěch obviněného. Zde se bude jednat zejména o případy trestných činů spáchaných z nedbalosti, kdy poškozeným bude osoba blízká.¹³ Z hlediska své praxe považují za důležité, aby o tomto byl poškozený na samotném začátku trestního řízení řádně poučen a na možné následky upozorněn a to nejen formálně, jak je v praxi běžné.

Vzhledem k tomu, že účast poškozeného v trestním řízení není povinná, a není na místě ho k ní jakkoli nutit, může poškozený od svých procesních práv upustit,¹⁴ blíže pak kapitola 4.1.

Postavení poškozeného v trestním řízení není tak jednoznačné, jak by se mohlo na první pohled zdát a to vzhledem ke skutečnosti, že poškozený je na trestním řízení osobně zainteresovaný. V mnoha případech se on sám stává jediným nositelem důkazů, což ho současně staví do pozice svědka, z čehož pro něj plynou nejen další oprávnění, ale i jistá omezení.

Platný trestní řád rozlišuje de facto dvě základní kategorie (skupiny) poškozených.

V prvním případě se jedná o poškozeného na základě obecného vymezení pojmu, v souvislosti s ustanovením § 43 odst. 1. TrŘ. Zde se poškozeným rozumí osoba, které pachatel trestného činu ublížil na zdraví, způsobil majetkovou či nemajetkovou škodu, nebo se k jeho škodě obohatil.

Ve druhém případě podle § 43 odst. 3 TrŘ, se poškozeným rozumí jen ten, kdo je podle zákona oprávněn proti obviněnému uplatnit nárok na náhradu škody, která mu vznikla v souvislosti s trestným činem nebo na vydání bezdůvodného obohacení, které obžalovaný na jeho úkor získal trestným činem. Uplatněním těchto nároků se poškozený stává subjektem adhezního řízení. Pouze tento poškozený je oprávněn navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost uhradit

¹³RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEŽULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 236. ISBN 978-80-7179-559-9.

¹⁴ § 43 odst. 4 TrŘ Poškozený se může rovněž výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení vzdát procesních práv, které mu tento zákon jako poškozenému přiznává.

vzniklou škodu v penězích, nebo vydat bezdůvodné obohacení. Takto vzniklá škoda musí být způsobena daným trestným činem¹⁵ a musí být možno vyjádřit ji v penězích.

Od pojmu poškozeného je potřeba odlišit pojem oběť trestné činnosti, neboť pojem oběti není bezprostředně v trestním řádu zakotven, a je třeba jej posuzovat mimo trestně procesní pojetí poškozeného. Oběť je ve srovnání s poškozeným chápána v širším slova smyslu, a to především z toho důvodu, že zde nejsou zahrnuty jen osoby, které utrpěly újmu v přímé souvislosti s trestným činem, ale i osoby, kterým v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Obětí se rozumí i osoba pozůstalá po oběti trestného činu, která v důsledku trestného činu zemřela, jestliže této osobě zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu.¹⁶

Na rozdíl od naší právní úpravy v zahraničních úpravách pojem poškozeného často koresponduje s pojmem oběti. Pojem poškozeného je oproti oběti charakterizován procesním postavením v průběhu celého trestního řízení. Toto postavení a s ním spojená oprávnění však poškozenému nezaručují uspokojení a uplatnění jeho nároku na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena. Naproti tomu oběť trestného činu je spojena se vznikem újmy, v jejímž důsledku došlo ke zhoršení jejího sociálního postavení, které je bezprostředním následkem jednání, který vykazuje znaky trestného činu. Není proto rozhodující, zda byl pachatel trestného činu odhalen a je možno proti němu vést trestní řízení. Pro oběť je pak rozhodující sociální aspekt, ne zajištění jejich práv v procesu odhalování pachatele a jeho postavení před soud.¹⁷

3.3 Poškozený podle § 43 odst. 1 TrŘ a podle § 43 odst. 3 TrŘ

3.3.1 Poškozený ve smyslu § 43 odst. 1 TrŘ

Poškozeným ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ se rozumí: „*Ten komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.*“¹⁸

¹⁵ Takto uplatňovaná škoda v trestním řízení musí být v příčinné souvislosti se skutkem, který je uveden v usnesení o zahájení trestního stíhání nebo v žalobním návrhu.

¹⁶ viz. zák. č. 209/1997 Sb., o poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 237. ISBN 978-80-7179-559-9.

¹⁸ § 43 odst. 1 TrŘ.

Ublížením na zdraví se rozumí stav spočívající v poruše zdraví, nebo jiném onemocnění, které porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen na krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařské ošetření.¹⁹

Majetková škoda je škoda, která skutečně vznikla. Lze ji vyjádřit v penězích. Za tuto škodu je považováno i zmenšení majetku nebo neuskutečnění příjmu do stávajícího majetku. Majetkovou škodu ve smyslu § 228 TrŘ se rozumí pouze škoda skutečná, která byla způsobena trestným činem obviněného. Stejně tak nelze za majetkovou škodu považovat škodu, kterou uplatňuje podnik podle vnitropodnikové praxe za užití sankcí administrativní, pracovněprávní, občanskoprávní či jiné povahy. Majetkovou škodou se nerozumí ani dlužné výživné, které vzniklo trestným činem zanedbání povinné výživy podle § 196 zák. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále jen TrZ), přesto je osoba oprávněná k zabezpečení a úhradě potřeb nezletilého dítěte poškozeným ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ.

Nemajetkovou újmu se rozumí např. morální újma, která byla způsobena některým z trestných činů proti lidské důstojnosti, nebo některým z trestných činů hrubě narušujících občanské soužití. Dále se pak může jednat o jinou újmu, jež byla způsobena na právech poškozeného např. poškození cizích práv podle § 181 TrZ nebo porucha zdraví, která není ublížením na zdraví. Dále je možno sem zařadit škodu způsobenou na majetku, která vznikla přípravou nebo pokusem trestného činu. Postavení poškozeného teda náleží např. osobě znásilněné, nebo osobě křivě obviněné či osobě pomluvené.

Jak již bylo řečeno v úvodu této kapitoly: základní podmínkou je, aby škoda která vznikla poškozenému, byla v příčinné souvislosti se skutkem, pro který je obviněný (obžalovaný) stíhán (je uveden v obžalovacím návrhu) a nezáleží zde na právním posouzení daného skutku.

Poškozený je oprávněn v trestním řízení vykonávat svá práva pouze v rozsahu, v jakém mu to přísluší vzhledem k jeho procesnímu postavení: např. při stíhání dvou či více obviněných ve společném řízení podle § 20 odst. 1 TrŘ, může fyzická nebo právnická osoba (nebo stát) vystupovat jako poškozený jen ve vztahu k obviněnému,

¹⁹ ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Trestní zákoník komentář. I díl.* Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1170. ISBN 978-80-7400-109-3.

na základě jehož trestního jednání mu byla uvedena újma způsobena. Dále v případě stíhání obviněného pro pokračující trestný čin podle 89 odst. 3 TrŘ může fyzická, právnická osoba, případně stát vystupovat v pozici poškozeného pouze ve vztahu k dílčímu útoku podle § 11 odst. 2 TrŘ a podle § 12 odst. 12 TrŘ, na základě kterého mu byla újma ve smyslu § 43 odst. 1 TrŘ způsobena, a který spolu s dalšími dílčími útoky tvoří jeden skutek z hlediska trestního práva hmotného.²⁰

Práva poškozeného podle § 43 odst. 1 TrŘ náleží rovněž osobě, které byla způsobená majetková újma v plném rozsahu před zahájením trestního stíhání nebo v jeho průběhu nahrazena pojišťovnou nebo samotným pachatelem trestného činu.²¹

Poškozeným ve smyslu § 43 odst. 1 TrŘ, je i Všeobecná zdravotní pojišťovna (další odborové, resortní a podnikové zdravotní pojišťovny), v případě, že uhradila zcela nebo z části zdravotní péči, která byla poškozenému poskytnuta konkrétním lékařem (zdravotnickým zařízením) na základě uzavřených smluv.

Postavení poškozeného dále náleží České republice v případě, kdy došlo např. k trestnému činu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby.

Naopak postavení poškozeného nenáleží tomu, kdo byť v dobré víře zakoupil na základě občanského zákoníku odcizené motorové vozidlo, u kterého prodávající předstíral jeho vlastnictví, pokud toto vozidlo bylo nalezeno do tří let o jeho odcizení. Vzhledem k tomu, že na základě občanského zákoníku nemůže nikdo převést na jiného vlastnické právo k věci, není-li sám jejím vlastníkem, nejedná se zde o škodu, která vznikla v příčinné souvislosti se skutkem, který naplňuje znaky některého z trestných činů uvedených v trestním zákoníku. Proto ten, kterému takto zakoupenou věcí vznikla škoda, musí svůj nárok uplatnit v řízení ve věcech občanskoprávních. Postavení a práva poškozeného zde může uplatňovat pouze původní vlastník dané věci, tj. ten, komu věc náležela před odcizením. Postavení poškozeného by v tomto případě získal kupující po uplynutí tří let od zakoupení odcizeného motorového vozidla, neboť mu k takovému vozidlu vznikne vlastnické právo vydržením podle § 134 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (dále jen ObčZ). Naproti

²⁰ LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodnutí o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti, sv. 54, 1994, s. 12.

²¹ ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Trestní řád komentář. I díl*. 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 311. ISBN 978-80-7400-043-0.

tomu kupující odcizeného motorového vozidla, který jej zakoupí na základě obchodního zákoníku, je poškozeným hned po jeho zakoupení, neboť kupující zde na základě § 446 obchodního zákoníku nabývá vlastnické právo i v případě, kdy prodávající není vlastníkem prodáváného zboží.

3.3.2 Poškozený podle § 43 odst. 3 TrŘ

Na základě ustanovení § 43 odst. 3 TrŘ rozlišujeme ještě druhou skupinu poškozených, a to těch, kteří *jsou oprávněni navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal.*²² Takto nově vymezený pojem poškozeného rozšiřuje okruh osob, které mohou nově vedle majetkové újmy uplatňovat i nárok na nemajetkovou újmu nebo vydání bezdůvodného obohacení v adhezním řízení. Zde bych zdůraznila, že ne každý poškozený ve smyslu § 43 odst. 1 TrŘ má právo uplatnit nárok na náhradu škody v trestním řízení, oproti tomu ale každý poškozený s nárokem na náhradu škody podle § 43 odst. 3 TrŘ, je vždy i poškozeným v obecném smyslu (§ 43 odst. 1. TrŘ). Subjektem adhezního řízení je pouze poškozený, který včas a řádně využije svého práva a podá soudu návrh, aby v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost k náhradě způsobené škody, nebo k vydání bezdůvodného obohacení. Vzhledem k této skutečnosti lze konstatovat, že poškozený jako subjekt adhezního řízení je užším vymezením pojmu poškozeného v obecném smyslu.

Adhezní řízení je součástí trestního řízení a projednává se v něm uplatněný nárok poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem. Adhezní řízení netvoří žádnou samostatnou, časově, formálně či jinak omezenou část trestního řízení, ale splývá s ním, zejména ve stádiu dokazování.²³ Ve vztahu k trestnímu řízení má podpůrnou povahu a je závislé na meritorním rozhodnutí a podané obžalobě. Výrok o náhradě škody je tak závislý na rozsudku o vině a na tom, zda se jedná o zprošťující či odsuzující rozsudek. Adhezní řízení je přínosem zejména pro poškozeného, neboť zde souběžně s rozhodnutím o vině a trestu dosáhne svého nároku na náhradu škody, čímž např. zabrání jeho promlčení. V případě, že by byl poškozený se svým nárokem na

²² § 43 odst. 3 TrŘ.

²³ MUSIL, Jan, Vladimír KRATOCHVÍL a Pavel ŠÁMAL a kolektiv. *Kurs trestního práva*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 779. ISBN 80-7179-678-6.

náhradu škody odkázán k občanskoprávnímu řízení, musel by tento soud vyčkat na pravomocné rozhodnutí trestního soudu.²⁴ Významným přínosem adhezního řízení je, že rozhodnutí o povinnosti obviněného nahradit vzniklou škodu způsobenou trestným činem nebo vydání bezdůvodného obohacení posiluje výchovné působení trestu, což je jedním z úkolů celého trestního řízení.

V adhezním řízení lze uplatňovat pouze nárok na náhradu škody, kterou lze vyjádřit v penězích (majetková škoda dle § 228 odst. 1 TrŘ) a jejíž vznik je v příčinné souvislosti se skutkem, pro který je obviněný stíhán. Nelze tedy uplatnit náhradu škody, která byla způsobena trestným činem, pro který není pachatel stíhán a to ani v případě, že tento skutek je v souvislosti se stíhaným skutkem. Institut poškozeného, který má nárok na náhradu škody, nelze uplatnit v případě, kdy došlo ke spáchání trestného činu ve stádiu přípravy podle § 20 TrZ, pokusu podle § 21 TrZ, nebo jedná-li se o případy tzv. předčasně dokonáných deliktů.²⁵

Poškozený, jež disponuje právem na náhradu škody, nemůže tento nárok uplatňovat v trestním řízení (adhezním řízení), pokud o tomto nároku bylo již rozhodnuto v občanskoprávním či jiném řízení a to ani v případě, kdy toto rozhodnutí není pravomocné. Tím však není dotčeno postavení a s ním spojená práva poškozeného ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ.

O nároku poškozeného na peněžní náhradu majetkové či nematkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení rozhodne soud odsuzujícím rozsudkem (§ 228 odst. 1 TrŘ) nebo samosoudce zjednodušeným rozsudkem (§ 314 odst. 3 TrŘ) nebo trestním příkazem (§ 314f odst. 1 písm. e TrŘ). Vzhledem k tomu, že soud v tomto případě nepostupuje z úřední povinnosti, je třeba, aby poškozený svůj nárok uplatnil formou a způsobem, ze kterého jednoznačně vyplývá jeho požadavek na náhradu škody. Proto soud může rozhodnout pouze o návrhu, který splňuje následující podmínky:

➤ nárok je učiněn poškozeným nebo jinou oprávněnou osobou, tedy fyzickou osobou, která je plně způsobilá k právním úkonům.²⁶ V případě, kdy je způsobilost poškozeného

²⁴ srov. ustanovení § 83 odst. 1 OSŘ.

²⁵ RŮŽEK, A. *Obžalovací zásada v československém socialistickém trestním řízení*. Praha: ČSAV, 1964, s. 100-102. ISBN 269-813057.

²⁶ Fyzická osoba nabývá způsobilosti k právům a povinnostem samotným narozením. Hovoříme li o právní způsobilosti, kdy fyzická osoba vlastními právními úkony nabývá práva a povinnosti, tato v plném rozsahu vniká až její zletilostí (dovršením 18 roku věku). Před dovršením 18 roku lze zletilosti dosáhnout uzavřením manželství.

k právním úkonům omezena nebo je této způsobilosti zbaven zcela, je tento návrh oprávněn podat jeho zákonný zástupce,²⁷ opatrovník, který je poškozenému ustanoven pro výkon jeho práv. Poškozený se může nechat zastupovat zmocněncem. V tomto případě musí poškozený sám nejprve splnit dvě základní podmínky: řádně a v čas uplatnit návrh na náhradu škody, dále se postupuje v souladu s ustanovením § 51a TrŘ (zastupování nemajetného poškozeného). Je-li poškozeným právnická osoba, návrh podá osoba k tomu oprávněná na základě smlouvy o zřízení právnické osoby (zakládací listinou, zákonem, nebo vnitřními předpisy). V případech kdy je poškozeným stát, vystupuje za něj organizační složka státu podle zvláštního právního předpisu (zákon č. 209/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů).

➤ nárok je učiněn včas, čímž se rozumí podat návrh nejpozději v průběhu hlavního líčení před tím, než soud začne provádět důkazy, nebo před vydáním trestního příkazu (§ 314f TrŘ). Tato lhůta je lhůtou procesní, což neumožňuje její navrácení a to ani v případě pochybení orgánu činného v trestním řízení, který nedostatečně na začátku trestního řízení poučil poškozeného o jeho právech, nebo v případě, kdy soudu prvního stupně, který poškozeného včas a řádně nevyrozumí o konání hlavního líčení. V případě kdy návrh není učiněn včas, tj. poškozený jej uplatnil po lhůtě uvedené v zákoně, soud o takto opožděném návrhu rozhodne v souladu s ustanovením § 206 odst. 4 TrŘ per analogiam (§ 44 odst. 3 TrŘ), tedy že poškozený již nemůže svůj nárok na náhradu škody uplatňovat. V případě kdy poškozený původně uplatnil svůj návrh pouze proti jednomu konkrétnímu obviněnému a následně až po zahájení dokazování při hlavním líčení návrh rozšířil proti dalšímu z obviněných, je toto podání považováno za opožděné. Poškozenému lze proto přiznat náhradu pouze proti obviněnému, který byl uveden v návrhu podaném včas.

➤ učiněn proti konkrétní osobě, čímž rozumíme proti konkrétnímu obviněnému. Toto platí zejména v případě, více obviněných v dané věci. Zde je potřeba, aby poškozený svůj nárok uplatnil proti každému obviněnému konkrétně a dále uvedl, na jakém principu náhradu uplatňuje, zda na principu solidární odpovědnosti podle § 438 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen ObčZ), dělené odpovědnosti podle § 438 odst. 2 ObčZ, podle míry zavinění podle

²⁷ viz. § 45 odst. 1 TrŘ.

§ 257 odst. 5 zák. č. 65/1965 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů. Ve své praxi se setkávám s tím, že ve formuláři „Poučení poškozeného,“ ve kterém se poškozený připojuje k náhradě škody, je v položce proti komu poškozený tento nárok uplatňuje uvedeno: proti neznámému pachateli. Vzhledem k tomu, že nárok na náhradu škody musí být uplatněn proti konkrétní osobě, je potřeba zde provést změnu a po objasnění trestného činu řádně vyplnit osobu, proti níž je škoda uplatněna. Proto je potřeba klást zvýšený důraz na orgány činné v trestním řízení, aby se více soustředily na řádné poučení poškozeného, zejména pak v souvislosti s uplatněním nároku na náhradu škody, čímž mám konkrétně na mysli vyplnění formuláře poučení poškozeného v souvislosti s náhradou škody.

V souladu s trestním řádem soudu o otázce náhrady škody rozhodne těmito způsoby:

- soud přizná poškozenému nárok na náhradu škody zcela nebo z části, za předpokladu, že tento nárok byl na základě šetření v trestním řízení shledán oprávněným.²⁸
- soud odkáže poškozeného s celým uplatněným nárokem na náhradu škody v jiném řízení²⁹ (zpravidla na řízení občanskoprávní),³⁰ v případě kdy v rámci trestního řízení nebyl nárok shledán oprávněným; v případě, kdy by ke zjištění oprávněnosti nároku, bylo nutné provést další dokazování (které není potřebné pro účely trestního řízení), čímž by se trestní řízení prodloužilo; v případě kdy došlo ke zproštění obžaloby ze skutku, kterým byla způsobena škoda, která je předmětem uplatňovaného návrhu.³¹

Soud, který v hlavním líčení přizná uplatnění nároku jen zčásti, odkáže poškozeného se zbytkem uplatněného nároku na řízení občanskoprávní nebo jiné řízení jestliže sám v hlavním líčení přizná uplatněný nárok jen zčásti.³²

Rozhodování o uplatněném nároku na náhradu škody nemůže soud vyhradit samostatnému usnesení nebo rozhodnutí mimo hlavní líčení.

²⁸ viz. § 228 TrŘ.

²⁹ Jiné řízení, tj. řízení před jiným příslušným orgánem, který je odlišný od soudu a podle zvláštních právních předpisů oprávněn výjimečně rozhodovat o náhradě škody. Takovým orgánem může být dle ustanovení § 2 odst. 6 zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.

³⁰ Řízením ve věcech občanskoprávních se míní uplatnění nároku na náhradu škody na základě žaloby u příslušného soudu dle občanského soudního řádu (§ 2, 3, 7, 79 a násl. občanského soudního řádu).

³¹ viz. § 229 odst. 3 TrŘ.

³² viz. § 229 odst. 2 TrŘ.

Poškozený, který svůj nárok na náhradu škody uplatnil řádně a v čas, má možnost podle § 246 odst. 1 písm. d TrŘ podat odvolání proti rozsudku pro nesprávnost výroku o náhradě škody. Stejně tak má možnost rozsudek napadnout, pokud výrok o náhradě škody nebyl učiněn, nebo z důvodu, kdy řízení které předcházelo, mohlo být příčinou, pro kterou je rozsudek nesprávný nebo zcela chybí.³³ Jestliže poškozený odvolání proti rozsudku nepodá řádně a včas, soud v odvolacím řízení podání poškozeného zamítne v souladu s ustanovením § 253 odst. 1 TrŘ.

Nesprávný nebo chybějící výrok o náhradě škody může být např. samostatným důvodem pro zrušení rozsudku v odvolacím řízení podle § 258 odst. 1 písm. f TrŘ, nebo důvodem pro obnovu řízení podle § 278 odst. 1 TrŘ. V řízení o těchto opravných prostředcích může pak být výrok o náhradě škody předmětem samostatného rozhodnutí.

³³ viz. § 246 odst. 2 TrŘ.

4 Procesní práva poškozeného

4.1 Práva náležející bez rozdílu každému poškozenému

Platný trestní řád dává každému poškozenému právo aktivně se účastnit trestního řízení, což znamená, že může činit návrhy na doplnění dokazování a tím přispět k řádnému objasnění věci. Tímto právem poškozený disponuje po celou dobu trestního řízení (v přípravném řízení, při hlavním líčení, ve veřejném zasedání o odvolání). Na základě ustanovení § 89 odst. 2 TrŘ poškozený jako strana trestního řízení disponuje nejen právem důkaz předložit nebo navrhnout jeho předložení, ale má i právo důkaz vyhledat.

Na rozdíl od předchozích právních úprav, kdy práva poškozeného byla omezena výhradně na uplatnění majetkoprávního nároku,³⁴ platný trestní řád poskytuje poškozenému i procesní práva, která nejsou vázána výhradně na adhezní řízení.

Poškozený je oprávněn vykonávat svá práva v trestním řízení osobně, nebo se může nechat zastupovat zmocněncem (blíže kapitola č. 5.2).

Poškozený, který učiní oznámení o trestném činu, má právo být do jednoho měsíce vyrozuměn o stavu řízení a provedených opatřeních.³⁵ S tímto souvisí právo poškozeného na poučení o odpovědnosti za uvedení vědomě nepravdivých údajů.

Stejně jako ostatním stranám trestního řízení i poškozenému náleží právo, aby s ním v průběhu trestního řízení bylo zacházeno tak, jak to vyžaduje význam a výchovný účel trestního řízení, přičemž je nezbytné, v maximální míře šetřit jeho osobnost a ústavou zaručená práva.³⁶ Je potřeba, aby zásah do uvedených práv byl prováděn pouze v opodstatněných případech, na základě zákona a v míře nezbytně nutné.³⁷ K uplatnění tohoto práva v praxi slouží např. aplikace ustanovení § 8a, § 8b TrŘ o poskytování informací o trestním řízení a osobách na něm zúčastněných, kde je třeba zdůraznit, že vedle informací ztotožňujících osobu podezřelou (obviněnou), nesmějí být zveřejňovány ani informace, které umožní

³⁴ PŘICHYSTAL, Václav. *Pojem poškozeného a jeho postavení v trestním řízení podle nového trestního řádu*. Socialistické soudnictví, 1962, č. 4. s. 75.

³⁵ Zde se nejedná o specifické oprávnění poškozeného. Toto právo plyne z obecně formulovaného ustanovení § 158 odst. 2 TrŘ, neboť tímto právem disponuje každá fyzická i právnická osoba a zájmové sdružení občanů.

³⁶ srov. § 52 TrŘ.

³⁷ srov. § 2 odst. 4 TrŘ.

ztotožnění poškozeného, zejména je-li poškozeným osoba mladší 18 let. V praxi se pak setkáváme s tím, že média s obtížemi, ale v souladu se zákonem dodržují zásadu nezveřejnit celá jména a příjmení podezřelých (obviněných, odsouzených). Naproti tomu osobní údaje poškozeného, jsou zveřejňovány běžně a to včetně podrobností o jeho osobě, v některých případech jsou zveřejněny i informace, jejichž zveřejnění může poškozenému způsobit tzv. sekundární viktimizaci.

Od počátku přípravného řízení má poškozený právo na řádné poučení o svých právech. Při provádění poučení je potřeba zvolit individuální postup, podle konkrétního postavení poškozeného (zda se jedná o poškozeného v obecném pojetí, či poškozeného s nárokem na náhradu škody nebo případy kdy, byla poškozenému škoda uhrazena). Z praxe je možno uvést nesprávný příklad poučení poškozeného v souvislosti s trestným činem zanedbání povinné výživy podle § 196 TrZ, který je nesprávně poučen o uplatnění nároku na náhradu škody, přestože mu toto právo nenáleží, neboť jak již bylo dříve uvedeno, jedná se o poškozeného ve smyslu § 43 odst. 1 TrŘ. Specifickým a v praxi velmi často opomíjeným poučením poškozeného je poučení o možnosti žádat informace o propuštění obviněného z vazby (o útěku z vazby), z výkonu trestu odnětí svobody (o útěku z něj).³⁸ Zvláštním příkladem poučovací povinnosti je pak poučení oběti trestného činu o možnosti a podmínkách, za kterých je možno požadovat peněžitou pomoc od státu podle zákona o pomoci obětem trestných činů (blíže kapitola 8).

Aktivní role poškozeného v trestním řízení je pak posílena jeho právem činit návrhy na doplnění dokazování, které je oprávněn činit od počátku trestního řízení až do hlavního líčení, či veřejného zasedání o odvolacím řízení.³⁹

V souvislosti s předchozím oprávněním, náleží poškozenému právo nahlížet do spisů, s výjimkou protokolu o hlasování a osobních údajů svědka (§ 52 odst. 2 TrŘ). Ze spisů nebo jejich částí má pak možnost pořizovat si na vlastní náklady výpisky a poznámky (§ 65 odst. 1 TrŘ). Toto právo může v přípravném řízení omezit státní zástupce nebo policejní orgán pouze ze závažných důvodů, čímž je např. okolnost, že poškozeného bude třeba v předmětné věci vyslechnout jako důležitého svědka, jehož předchozí nahlédnutí do spisu by mohlo snížit hodnotu důkazu, který může v konkrétní v konkrétním přispět k řádnému objasnění věci. Poškozený, kterému policejní orgán

³⁸ srov. § 44a TrŘ, toto právo náleží nejen poškozenému ale i svědkovy.

³⁹ srov. § 43 odst. 1, § 215 odst. 4, § 235 odst. 2, § 263 odst. 5 až 7 TrŘ.

z výše uvedených důvodů odepřel nahlédnutí do spisu, má právo požádat státního zástupce o přezkoumání závažnosti těchto důvodů. O přezkum závažnosti důvodů, jež vedly k odmítnutí tohoto oprávnění, nelze žádat v případě, že o něm rozhodl státní zástupce.

Kdykoli v průběhu přípravného řízení má poškozený právo žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo závady v postupu policejního orgánu a státního zástupce konajícího vyšetřování podle § 157a odst. 1 TrŘ. Takovouto žádost je státní zástupce povinen neprodleně vyřídit a o výsledku žadatele vyrozumět.

Poškozenému náleží právo účastnit se hlavního líčení. Vyrozumění o konání hlavního líčení musí být poškozenému doručeno nejméně tři dny před jeho konáním, aby měl dostatek času na jeho přípravu. Nárok na vyrozumění o konání hlavního líčení nenáleží poškozenému, který se vzdal svých procesních práv podle § 43 odst. 4 TrŘ. Pokud je znám pobyt poškozeného (sídlo v případě právnické osoby), je povinností státního zástupce, aby jej vyrozuměl o podání obžaloby, následně musí být poškozenému na uvedenou adresu doručen opis obžaloby podle § 196 odst. 1 TrŘ. Pokud má poškozený zmocněnce, je o konání hlavního líčení vyrozuměn pouze zmocněnec.

V průběhu hlavního líčení, zpravidla poté, kdy předseda a členové senátu své dotazy skončili, má poškozený právo klást vyslychaným osobám otázky se souhlasem předsedy senátu.⁴⁰ Stejně tak je poškozený oprávněn zúčastnit se veřejného zasedání o odvolání, kde disponuje obdobnými právy jako při hlavním líčení a před skončením tohoto veřejného zasedání má právo vyjádřit se k věci.

Každému poškozenému, vyjma poškozeného, který se vzdal svých procesních práv, náleží právo na doručení každého usnesení o odložení věci podle § 159a TrŘ, a s tím i právo na podání stížnosti proti tomuto usnesení, v případě, že je poškozený znám. Stejně tak má poškozený právo na oznámení usnesení o zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 3, § 171 odst. 2 TrŘ a právo podat stížnost proti tomuto usnesení.

Poškozený musí být vyrozuměn o nařízení veřejného zasedání, přičemž musí být zachována nejméně třídní lhůta k přípravě.⁴¹ V řízení před soudem má poškozený právo vyjádřit se k věci před skončením řízení. Tímto se při hlavním líčení rozumí

⁴⁰ srov. § 215 odst. 1 TrŘ.

⁴¹ srov. § 233 odst. 1, 2 TrŘ.

závěrečná řeč (nikoli poslední slovo, jež podle § 217 TrŘ náleží obžalovanému), kterou je oprávněn přednést poškozený, který není zastoupen zmocněncem. V případě, kdy je poškozený zastoupen zmocněncem, přechází toto právo na jeho zmocněnce.

4.2 Práva náležející poškozenému s nárokem na náhradu škody

Poškozený, který má podle zákona právo proti obviněnému uplatňovat nárok na náhradu škody způsobenou trestným činem, disponuje vedle již zmíněných práv ještě těmito právy:⁴²

Po celou dobu trestního řízení, počínaje podáním trestního oznámení, až do zahájení dokazování při hlavním líčení, je poškozený oprávněn uplatnit nárok na náhradu škody nebo vydání bezdůvodného obohacení proti obviněnému v souladu s ustanovením § 43 odst. 3, § 228, § 229 TrŘ. Poškozenému, který svůj návrh na náhradu škody uplatnil řádně a včas, náleží právo, aby mu byl doručen opis rozsudku (opis trestního příkazu dle § 314f odst. 2 TrŘ), proti kterému je oprávněn podat odvolání a to i v případě, kdy byl přítomen jeho vyhlášení.⁴³ Odvolání lze podat, proti rozsudku, který neobsahuje výrok o náhradě škody, nebo proti nesprávnému výroku o náhradě škody (§ 246 odst. 1 písm. d) TrŘ), stejně tak i pro porušení ustanovení o řízení, které rozsudku předcházelo, jestliže mohlo zapříčinit, že výrok je nesprávný či chybí.

Má-li poškozený důvodnou obavu, že uspokojení jeho nároku na náhradu škody bude ztěžováno nebo mařeno, je oprávněn učinit návrh na zajištění nároku na náhradu škody na majetku obviněného podle § 47 odst. 1, 2 TrŘ, a to až do pravděpodobné výše majetkové nebo nemajetkové újmy nebo do pravděpodobného rozsahu bezdůvodného obohacení. Spolu s tím má poškozený právo na vyznění o zajištění nároku podle § 47 odst. 9 TrŘ, včetně práva na podání stížnosti proti rozhodnutí o zrušení nebo omezení zajištění nároku na náhradu škody nebo vynětí věci ze zajištění podle § 49 TrŘ. Zajišťovat nelze věci, které podle občanskoprávních předpisů nelze postihnout výkonem rozhodnutí.⁴⁴ S tím je spojeno právo podat stížnost

⁴² Nepřichází v úvahu zde uvádět další oprávnění v souvislosti se zvláštním zákonem na poskytnutí peněžité pomoci od státu podle § 1 zák. č. 209/1997 Sb., o poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů.

⁴³ srov. § 130 odst. 1 TrŘ.

⁴⁴ např. dávky pomoci v hmotné nouzi, z dávek státní sociální podpory příspěvek na bydlení, dávky státní sociální podpory vyplácené obviněnému podle zvláštního zákona jednorázově, pohledávky obviněného uvedené ve výčtu pod písm. a) až d) § 47 odst. 5 TrŘ.

proti rozhodnutí o zrušení zajištění nároku poškozeného s ohledem na složení peněžité jistoty podle § 47a odst. 1 TrŘ, ve spojení s § 47a odst. 4 TrŘ, nebo proti rozhodnutí o zrušení nebo omezení peněžité jistoty, která byla složena v souladu s ustanovením § 47a odst. 2 TrŘ, ve spojení s § 47 odst. 4 TrŘ.

Poškozený má právo s obviněným uzavřít dohodu o náhradě škody způsobené trestným činem nebo o vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem, což je předpokladem pro podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 odst. 1 písm. b, c, TrŘ nebo pro narovnání podle § 309 odst. 1 písm. b, c, TrŘ. Proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání a o narovnání, jakož i proti rozhodnutí o osvědčení se obviněného ve zkušební době, má právo podat stížnost.

Jestliže poškozený doloží, že nemá dostatek prostředků, aby hradil náklady spojené s příbráním zmocněnce, je oprávněn podat soudu návrh na rozhodnutí, aby mu byla poskytnuta právní pomoc zmocněnce bezplatně, nebo za sníženou odměnu v souladu s ustanovením § 51a odst. 1, 2 TrŘ. Stejně tak má právo podat stížnost proti usnesení o zamítnutí tohoto návrhu nebo proti usnesení o zproštění povinnosti zastupování poškozeného podle § 51a odst. 4 TrŘ.

Stejně jako poškozený v obecném smyslu má právo být vyrozuměn o konání hlavního líčení a pokud se k tomuto líčení nedostaví, bude o jeho nároku na náhradu škody rozhodnuto na podkladě jeho vlastních návrhů, jsou-li již obsaženy ve spise, nebo dojdou-li soudu předtím, než se přikročí k dokazování.⁴⁵

V souvislosti s adhezním řízením poškozenému náleží právo na postup podle § 206 TrŘ. Zde se po přednesení obžaloby předseda senátu dotáže poškozeného, zda a v jakém rozsahu navrhuje, aby obžalovanému byla uložena povinnost k náhradě škody. Nedostaví-li se poškozený k hlavnímu líčení a jeho návrh je součástí spisu, předseda senátu přečte tento návrh ze spisu.

Podal-li poškozený odvolání, má právo v průběhu veřejného zasedání, po přednesení důkazů, na ústní přednesení návrhu, tj. odvolání podle § 235 odst. 1 věta druhá TrŘ. V případě, kdy byl poškozenému alespoň z části přiznán nárok na náhradu škody, má právo, aby mu odsouzený, vedle náhrady způsobené škody,

⁴⁵ srov. § 198 odst. 2 TrŘ.

nahradiť i náklady, ktoré jsou nezbytné pro účelné uplatnění jeho nároku na náhradu škody v trestním řízení včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce.

Na základě podání návrhu má poškozený právo, aby soud vzhledem k okolnostem případu a podle povahy věci rozhodl o povinnosti obviněného uhradit zcela nebo zčásti náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení. Na toto rozhodnutí nemá vliv, zda byl poškozenému přiznán nárok na náhradu škody ani z části podle § 154 odst. 2 TrŘ.

Ve zkráceném přípravném řízení má poškozený právo být vyrozuměn o podmíněném odložení návrhu na potrestání podle § 179c odst. 2 písm. g TrŘ. Stejně tak má právo být vyrozuměn o skutečnosti, že se podezřelý ve zkušební době osvědčil. Proti výše uvedeným rozhodnutím má poškozený možnost v souladu s ustanovením § 179g odst. 4, § 179h odst. 4 TrŘ podat stížnosti.

Přehled výše uvedených práv není zcela úplný, neboť vedle trestního řádu disponuje poškozený i právy, která mu poskytují i jiné právní úpravy jako např. ZSM, který poškozenému dává např. tato práva:

- právo na vyrozumění, ve kterém mladiství uvede, že je připraven škodu uhradit, či jinak odčinit nebo přispět k narovnání škodlivých následků činu podle § 45 odst. 2 ZSM,
- právo na účast při hlavním líčení a veřejném zasedání podle § 54 odst. 1 ZSM.

Poškozenému vedle jeho procesních práv v trestním řízení náleží i velká řada povinností, mezi něž lze zařadit např. povinnost dostavit se na předvolání k výslechu jako svědek. Při tomto výslechu je svědek (poškozený) na rozdíl od obviněného povinen vypovídat pravdu o všem co jemu známo o trestném činu, o jeho pachateli a všech okolnostech důležitých pro trestní řízení. Další povinnosti poškozenému plynou např. ze zákona č. 412/2005 Sb. o ochraně utajovaných informací a bezpečnostní způsobilosti, ve znění pozdějších předpisů.⁴⁶ V souvislosti s touto povinností nesmí poškozený, dále poskytovat informace, o nichž se dozvěděl v souvislosti s trestním řízením např. informace o osobě podezřelé (obviněné).⁴⁷

⁴⁶ srov. § 51b TrŘ, v případě, kdy bude poškozený poučen podle zvláštního právního předpisu, nebo v případě kdy poškozený disponuje platným osvědčením fyzické osoby pro příslušný stupeň utajení a poučení podle zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a bezpečnostní způsobilosti.

⁴⁷ viz. § 8b TrŘ.

5 Zastupování poškozeného a přechod jeho práv na právního nástupce

5.1 Zastupování poškozeného zákonným zástupcem nebo opatrovníkem

Poškozený, jakožto fyzická osoba, je oprávněn vykonávat svá procesní práva osobně, nebo má možnost nechat se zastupovat jinou osobou. Jinou osobou, oprávněnou vykonávat práva poškozeného v trestním řízení se rozumí:

- zákonný zástupce
- opatrovník
- zmocněnec

Zákonný zástupce je oprávněn k výkonu práv poškozeného v případě, kdy je poškozený zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo v případě, kdy je jeho způsobilost k právním úkonům omezena z důvodu duševní choroby, nebo z důvodu nedosažení osmnáctého roku věku (zletilosti).⁴⁸ Pakliže poškozený dosáhne zletilosti dovršením osmnácti let nebo uzavřením manželství (přichází v úvahu pouze u osob starších 16 let),⁴⁹ oprávnění zákonného zástupce tímto okamžikem zaniká.

Zákonným zástupcem nezletilého může být kterýkoli z jeho rodičů za předpokladu, že je v plném rozsahu způsobilý k právním úkonům, pokud nebyl zbaven rodičovské zodpovědnosti, nebo mu výkon této zodpovědnosti nebyl pozastaven soudem. Pokud se rodiče nezletilého neshodnou, který z nich bude nezletilého zastupovat, rozhodne o tom soud v občanskoprávním řízení. Nemůže-li jeden z rodičů zastupovat nezletilého z důvodu, že není plně způsobilý k právním úkonům, byl zbaven rodičovské zodpovědnosti nebo mu tato zodpovědnost byla soudem pozastavena, je k zastupování poškozeného oprávněn druhý z rodičů. Jeden z rodičů může zastupovat práva dítě např. v trestním řízení, kdy je druhý z rodičů nezletilého stíhán pro přečin zanedbání povinné výživy podle § 196 TrZ. Jestliže však nezletilý v průběhu trestního

⁴⁸ Dle § 9 ObčZ mají nezletilí způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a mravní vyspělosti odpovídající jejich věku. Pro účely vystupování nezletilého se toto ustanovení vykládá tak, že úkony trestního řízení zde zahrnuté nejsou.

⁴⁹ U osob mladších šestnácti let by manželství vůbec nevzniklo (non matrimonium) § 17a odst. 2 zák. č. 94/1963 Sb. o rodině.

řízení dovrší osmnácti let, pak od okamžiku nabytí zletilosti vykonává práva poškozeného samostatně. V postavení zákonného zástupce nezletilého může vystupovat i osvojitel dítěte (§ 62 zák. č. 94/1963 Sb. o rodině, dále jen ZOR). Avšak nevlastní rodič nezletilého nemůže jeho práva v trestním řízení zastupovat, neboť v tomto případě nelze uplatnit ustanovení podle § 33 ZOR. V praxi může nastat situace, kdy ani jeden z rodičů nedisponuje plnou způsobilostí k právním úkonům, oba z rodičů byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti (výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven) nebo ani jeden z rodičů nemůže vykonávat práva zákonného zástupce pro střet zájmů mezi rodiči a dítětem (dítě je poškozeným a jeden z rodičů je obviněný) nebo pro střet zájmů mezi dětmi těchto rodičů (jedno z dětí je poškozeným a druhé dítě je obviněným). V takovém případě bude práva poškozeného zastupovat soudem ustanovený opatrovník.⁵⁰ Opatrovník musí být poškozenému dítěti ustanoven v těchto případech:

- zákonný zástupce je dlouhodobě hospitalizován
- zákonný zástupce žije v cizině
- nastala již zmíněná kolize mezi zákonnými zástupci a dětmi, nebo dětmi těchto rodičů.

Ve výše uvedených případech není potřeba dávat podnět soudu pro ustanovení opatrovníka, neboť o jeho ustanovení rozhoduje soud a v přípravném řízení potom státní zástupce. Jde-li o nezletilého poškozeného, v přípravném řízení státní zástupce ustanoví jako jeho opatrovníka fyzickou osobu (zaměstnance příslušného referátu obecního úřadu obce s rozšířenou působností).⁵¹

Ustanovení § 45 odst. 2 TrŘ se nevztahuje pouze na nezletilé poškozené, ale i na jiné osoby, které byly rozhodnutím soudu zbaveny způsobilosti k právním úkonům, nebo jejich způsobilost k právním úkonům byla omezena a dosud jim soudem opatrovník ustanoven nebyl.

5.2 Zastoupení poškozeného zmocněncem

Každý poškozený má právo nechat se zastupovat zmocněncem a do tohoto práva mu nelze nikterak zasahovat (vyjma případů v souvislosti s ustanovením § 51a TrŘ). Zmocněncem může být pouze osoba plně způsobilá k právním úkonům, která je na

⁵⁰ srov. § 37 ZOR.

⁵¹ Zpravidla se jedná o zaměstnance, orgánu sociálně právní ochrany dětí.

základě smlouvy o zastoupení⁵² a udělené plné moci oprávněna v trestním řízení vykonávat práva poškozeného.⁵³ Pokud se poškozený nechá zastupovat zmocněncem, je tento oprávněn vykonávat práva poškozeného ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1, 3 TrŘ, stejně tak je oprávněn při hlavním líčení se souhlasem předsedy senátu, klást vyslýchaným osobám otázky a po závěrečné řeči státního zástupce má právo promluvit. Jestliže tato práva uplatní zmocněnec, nemůže je spolu s ním uplatňovat i poškozený. Zmocněnec je oprávněn za poškozeného činit návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky, rovněž je oprávněn účastnit se všech úkonů, kterých se může účastnit poškozený.⁵⁴ Výjimkou jsou případy, kdy je poškozený podrobován jistým úkonům dokazování, kterých se musí účastnit osobně.⁵⁵

Je-li poškozený zastupován zmocněncem, platí zde zásada doručení všech písemností pouze tomuto zmocněnci, vyjma písemností, ve kterých je poškozený vyzván, aby něco vykonal osobně (§ 45a TrŘ). Zmocněnce může poškozenému zvolit i jeho zákonný zástupce, pokud je způsobilost poškozeného k právním úkonům omezena, nebo byl-li způsobilosti k právním úkonům zbaven zcela. Zmocněncem při hlavním líčení a veřejném zasedání nemůže být ten, kdo k němu byl předvolán jako svědek, znalec nebo tlumočník.

Na základě ustanovení § 51a TrŘ je poškozenému poskytnuto právo na bezplatné zastoupení zmocněncem nebo na zastoupení za sníženou odměnu. Toto oprávnění může uplatnit pouze poškozený v přípravném řízení a v řízení před soudem prvního stupně, za předpokladu, že včas a řádně v souladu se zákonem uplatnil nárok na náhradu škody způsobenou trestným činem proti konkrétnímu obviněnému, a u kterého to odůvodňují jeho majetkové poměry.⁵⁶ O bezplatné právní pomoci poškozenému zmocněncem, popřípadě o poskytnutí právní pomoci za sníženou odměnu a ustanovení advokáta jako zmocněnce, rozhoduje na návrh poškozeného (v přípravném řízení k němu připojí státní zástupce své vyjádření) předseda senátu (samosoudce). Vzhledem k tomu, že soud z úřední povinnosti nezjišťuje uvedené majetkové poměry, doporučuje se poškozenému, aby současně spolu s uvedeným návrhem předložil

⁵² Smlouva příkazní nebo smlouva mandantní.

⁵³ Zmocněncem bude ve většině případů advokát.

⁵⁴ srov. § 51 TrŘ.

⁵⁵ Jedná se zde např. o výslech svědka, rekonstrukci, rekognici, vyšetřovací pokus, konfrontaci, prověrku na místě činu.

⁵⁶ Toto by mělo být součástí poučení ve smyslu § 46 TrŘ.

potřebné doklady, které dokládají jeho nedostatek prostředků na náhradu odměn a nákladů zmocněnce. V případě rozhodování o návrhu poškozeného není soud vázán tímto návrhem ve směru, zda se má jednat o bezplatnou pomoc zmocněnce poškozenému nebo o pomoc za sníženou odměnu. O tomto návrhu a o ustanovení zmocněnce, kterým musí být advokát,⁵⁷ rozhoduje předseda senátu a v přípravném řízení samosoudce usnesením, proti němuž je přípustná stížnost podle § 51a odst. 5 TrŘ. Postup při ustanovení advokáta poškozenému je shodný s postupem při ustanovení obhájce obviněnému podle § 38 až § 40 TrŘ. Je-li rozhodnuto o bezplatné právní pomoci a poškozenému je ustanoven obhájce jako zmocněnec, veškeré náklady spojené s přibráním zmocněnce hradí zcela nebo zčásti stát. Nemajetný poškozený je oprávněn žádat, aby stát nesl náklady spojené s vypracováním znaleckého posudku, který si vyžádal podle § 110a TrŘ a předložil jej jako důkaz.⁵⁸

Pokud by vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody, její výši, bylo zastoupení zmocněncem zřejmě nadbytečné, soud rozhodne o návrhu poškozeného záporně.

O zproštění zmocněnce zastupovat poškozeného rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce za předpokladu, že:

- pominuly důvody, které k ustanovení zmocněnce poškozeného vedly, např. poškozený získal majetek a má již dostatek finančních prostředků, aby hradil náklady zmocněnce,
- zmocněnec nemůže dále poškozeného zastupovat z důležitých důvodů.

5.3 Přejedání práv poškozeného na jeho právního nástupce

Pokud poškozený zemře, přecházejí jeho práva na náhradu škody nebo vydání bezdůvodného obohacení na právního nástupce poškozeného (§ 45odst. 3 TrŘ). Tímto je rozšířen okruh subjektů adhezního řízení. Ne vždy je s tím rozšířen i okruh poškozených ve smyslu obecné definice poškozeného. V praxi může nastat situace, že se v jedné osobě budou kumulovat dvě funkce, a to funkce právního nástupce poškozeného, který nastupuje na místo poškozeného, který zemřel v průběhu trestního řízení a poškozeného, který již vynaložil náklady na léčbu a pohřeb poškozeného, který

⁵⁷ srov. § 51a odst. 3 TrŘ.

⁵⁸ srov. § 151a odst. 1TrŘ.

zemřel, čímž se sám stal přímým poškozeným, a proto disponuje oprávněním uplatnit nárok na náhradu škody v souladu s ustanovením § 43 odst. 3 TrŘ. V těchto případech je potřeba upravit poučení poškozeného, které náleží i právnímu nástupci poškozeného. K přechodu práv poškozeného na právního nástupce dochází zpravidla v těchto případech:

- úmrtí poškozeného
- zánik právnické osoby
- změna osoby poškozeného (cesii ex lege), přechod práv na pojišťovnu, která plnila pojištění.

U výše uvedených případů není podstatné, zda některá z daných událostí nastala před zahájením trestního řízení nebo v jeho průběhu.

Právní nástupce vstupuje do práv poškozeného a na základě toho je oprávněn pokračovat v jeho právech, což ho opravňuje i k podání návrhu na náhradu škody proti obviněnému či vydání bezdůvodného obohacení. Jestliže přímý poškozený již uplatnil nárok na náhradu škody, není potřeba, aby tento návrh právní nástupce uplatňoval znova. V případě, kdy právní nástupce poškozeného neučiní žádné výslovné prohlášení o uplatnění práv poškozeného, a to ani prohlášení, že se vzdává svých procesních práv, nelze si toto vykládat tak, že se konkludentně vzdal práva uplatnit nárok na náhradu škody.⁵⁹ Nastane-li tato situace, jsou orgány činné v trestním řízení povinny k němu přistupovat jako k osobě, která vstoupila do práv poškozeného a nadále v nich pokračuje. V praxi se pak můžeme setkat s případy, kdy poškozený má hned několik právních nástupců, k jejichž zjištění je pak potřeba náležité dokazování. Pokud by takové dokazování přesahovalo rámec a potřeby trestního stíhání, budou poškození odkázáni na řízení v občanskoprávních věcech.

Na základě § 310a TrŘ, právnímu nástupci poškozeného, na kterého přešel pouze nárok na náhradu škody, nenáleží práva podle § 309 a 311 TrŘ. Tímto byl upraven okruh poškozených pro účel narovnání, jehož úkolem je urovnání konfliktu mezi obviněným a poškozeným a celková kompenzace újmy, která byla poškozenému trestným činem způsobena. Jestliže však dojde k usmrcení poškozeného trestným

⁵⁹ srov. § 43 odst. 4 TrŘ Poškozený se může rovněž výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení vzdát procesních práv, které mu tento zákon jako poškozenému přiznává.

činem, jsou pozůstalý přímými poškozenými, kterým smrtí poškozeného vznikl originální nárok na náhradu škody a mohou proto uplatnit nárok na náhradu škody ve smyslu § 43 odst. 3 TrŘ , stejně tak jsou oprávněni uplatnit práva ve smyslu § 309 a 311 TrŘ o narovnání.

Smyslem úpravy § 45 odst. 3 TrŘ je, aby se v případě přechodu práv poškozeného na jiné osoby tyto mohly domoci nároku na náhradu škody, který předtím náležel jejich právnímu předchůdci.

6 Vyloučení a omezení účasti poškozeného v trestním řízení

6.1 Příklady vyloučení a omezení účasti poškozeného v trestním řízení

Stejně tak, jak tomu bylo již v předchozích právních úpravách i trestní řád z roku 1961 za jistých okolností omezuje a vylučuje účast poškozeného na trestním řízení.

Jedním z důvodů pro vyloučení poškozeného na trestním řízení je neslučitelnost postavení poškozeného a jiných osob zúčastněných na trestním řízení. Jedná se o případy, kdy poškozený splňuje všechny podmínky obecné definice poškozeného, přesto je jeho účast v trestním řízení vyloučena z osobních důvodů. Za tyto osobní důvody lze považovat:

- protichůdnost zájmu poškozeného a spoluobviněného. Je totiž nemožné, aby jedna a táž osoba v řízení o téže věci vykonávala práva obviněného a poškozeného současně. Odlišná situace však nastane v případě, kdy bylo řízení proti spoluobviněnému vyloučeno ze společného řízení, nebo jestliže bylo od počátku proti každému obviněnému vedeno trestní řízení samostatně, pak je obviněný oprávněn vykonávat všechna práva poškozeného.⁶⁰ Jistou výjimku zde činí spoluobviněný, který může uplatnit dispoziční právo podle § 163 odst. 1 TrŘ (udělení souhlasu s trestním stíháním), které je vůči § 44 odst. 1 TrŘ speciální.
- neslučitelnost postavení poškozeného a znalce nebo tlumočnicka. Stejně tak z důvodu protichůdnosti zájmů je neslučitelné postavení poškozeného a zúčastněné osoby.

V souvislosti s nárůstem trestných činů, kde je velmi vysoký počet poškozených (podvody páchané prostřednictvím internetu), byl pro uspokojení jejich nároků a pro zachování hospodárnosti a zásad rychlosti trestního řízení, novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001Sb., zaveden specifický způsob uplatnění práv poškozeného a to prostřednictvím společného zmocněnce (§ 44 odst. 2 TrŘ). Zde se jedná pouze o částečné omezení výkonu práv poškozených, kterých je v daném případě velmi vysoký počet (stovky, tisíce). V takovém případě by výkon jednotlivých práv poškozených mohl ohrozit rychlý průběh trestního řízení, proto poškození mohou svá práva vykonávat pouze prostřednictvím společného zmocněnce.

⁶⁰ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 265. ISBN 978-80-7179-559-9.

Společného zmocněnci si mohou poškození zvolit, a pokud si jej nezvolí, je jim ustanoven soudem. Trestní řád stanovil maximální počet společných zmocněnců na celkových šest. Poškozený, který si žádného zmocněnce nezvolí, nemůže v takovémto případě vykonávat žádná procesní práva, včetně práva na uplatnění nároku na náhradu škody. Tento poškozený, může svůj nárok na náhradu škody uplatnit např. v občanskoprávním řízení. Společným zmocněncem může být každý, kdo může být zmocněncem poškozeného, může jím být i jeden z poškozených. Zmocněnci pak náleží výkon všech práv poškozeného, včetně uplatnění nároku na náhradu škody. Nemůže však poškozeného zastupovat při úkonu, kde je nutná jeho osobní účast (výslech svědka). Zmocněnci jsou doručovány všechny písemnosti včetně rozhodnutí o ukončení přípravného řízení či rozhodnutí soudu o věci samé.⁶¹

Na základě již zmiňované novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. byl do § 43 TrŘ vložen odstavce 4, na jehož základě je poškozený oprávněn vzdát se svých procesních práv. Není však možné, aby se poškozený vzdal práva či nároku na náhradu škody, která vychází z práva hmotného. Proto pokud poškozený nemá zájem uplatnit svůj nárok na náhradu škody, musí se vzdát návrhu, aby soud v odsuzujícím rozsudku obžalovanému uložil povinnost nahradit způsobenou škodu nebo jednoduše tento nárok vůbec neuplatnit. Chce-li se poškozený vzdát svých procesních práv, musí tak učinit on sám, případně jeho zmocněnec výslovným prohlášením vůči příslušnému orgánu činnému v trestním řízení, který vede trestní řízení. Pokud se poškozený vzdá svých procesních práv a později si toto rozmyslí a prohlášení o vzdání se svých práv vezme zpět má možnost svá práva opět začít uplatňovat. Orgány činné v trestním řízení pak od doby kdy se o tomto úkonu dozvědí, postupují proti poškozenému, jako by prohlášení o vzdání se práv učiněno nebylo. Není však možné, aby poškozený svá práva nárokoval zpětně, tedy aby mu byla zpětně doručena příslušná rozhodnutí či jiné písemnosti. Stejně tak pokud bylo v hlavním líčení zahájeno dokazování, nemůže uplatnit nárok na náhradu škody.⁶²

⁶¹ ŠÁMAL, Pavel. a kolektiv. *Trestní řád komentář. II díl.* 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 328-330 ISBN 978-80-7400-043-0.

⁶² ŠÁMAL, Pavel. a kolektiv. *Trestní řád komentář. II díl.* 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 319-320. ISBN 978-80-7400-043-0.

7 Trestní stíhání se souhlasem poškozeného

Institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním byl do právní úpravy zaveden novelou zákona č. 178/1990 Sb. s účinností od 1. 7. 1990 a znamenal zásadní průlom do zásady oficiality a zásady legality, na jejímž základě do 30. 6. 1990 orgány činné v trestním řízení stíhaly všechny trestné činy z úřední povinnosti bez ohledu na stanovisko poškozeného. Zavedení souhlasu poškozeného upřednostnilo rodinné vztahy a vztahy blízkých osob před zájmem státu na trestním stíhání a výrazně tak posílilo procesní práva poškozeného a rozšířilo jeho dispoziční oprávnění. Na základě institutu souhlasu má poškozený možnost ovlivnit výsledek trestního řízení do té míry, že stíhání taxativně vymezených trestných v § 163 odst. 1 TrŘ (delikty se svolením)⁶³ je podmíněno jeho souhlasem, to ale pouze za předpokladu, že mezi poškozeným a pachatelem je příbuzenský nebo obdobný vztah. Zavedení souhlasu poškozeného, je reakcí na případy, kdy v důsledku odsouzení pachatele docházelo současně k nepřímému potrestání poškozeného, který byl na pachateli nějakým způsobem přímo závislý. Institut souhlasu poškozeného doznal významných změn na základě novely č. 265/2001 Sb.. Touto novelou došlo nejen k rozdělení původně jednoho ustanovení na ustanovení dvě (§ 163 a §163a), ale i k rozšíření okruhu trestných činů, kterých je celkem 26 a k doplnění okruhu podmínek, za kterých nelze souhlas poškozeného s trestním stíháním uplatnit.⁶⁴

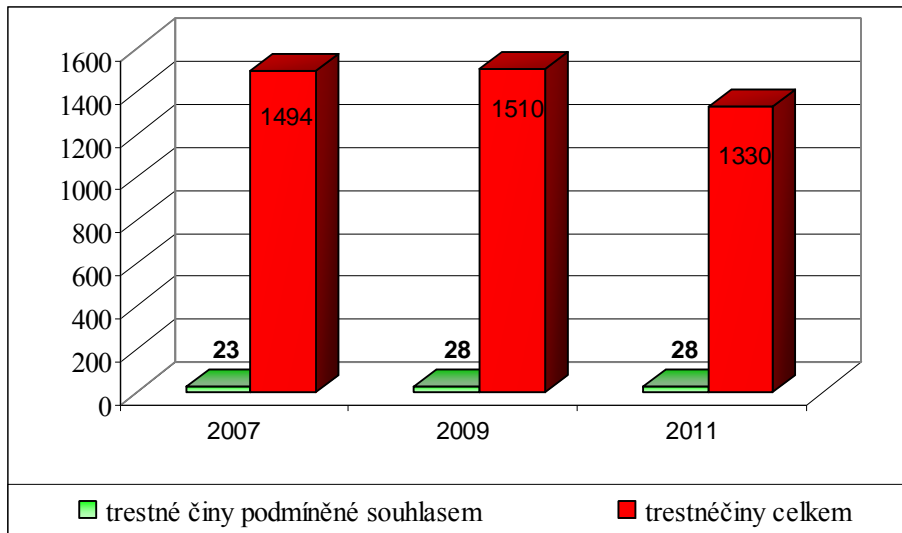
Na základě statiky bylo zjištěno, že počet trestných činů, u kterých je potřeba souhlas poškozeného s trestním stíháním je přibližně každý rok stejný. Naproti tomu počet přestupků, které lze podle § 68 odst. 1 zák. č. 200/1990 Sb. o přestupcích projednat pouze na návrh poškozeného, je několikanásobně vyšší, statisticky však nejsou tyto údaje evidovány. Mezi tzv. návrhové přestupky patří vybrané přestupky proti občanskému soužití a přestupky proti majetku. Proto, aby byl návrhový přestupek projednán, musí ho poškozený nejpozději do tří měsíců ode dne, kdy se o něm dozvěděl oznámit příslušnému správnímu orgánu.

Jako přehled předkládám problematiku spojenou s ustanovením § 163 TrŘ v okrese Rakovník.

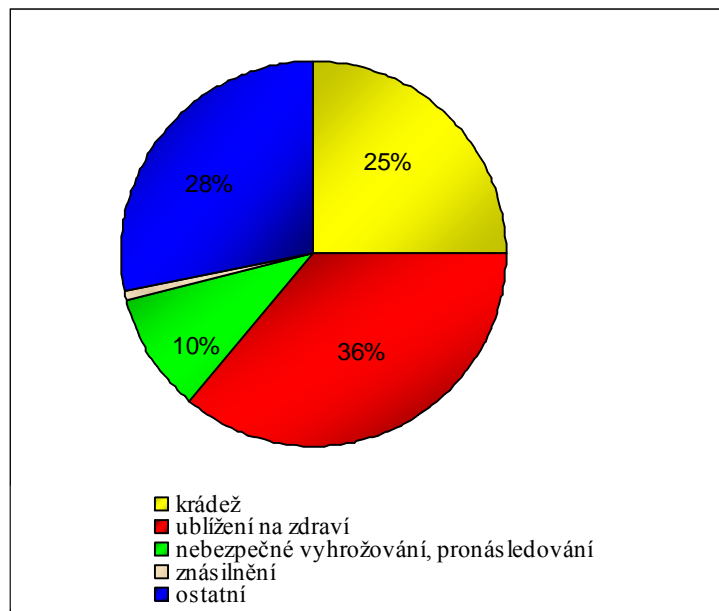
⁶³ JELÍNE, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, s. 90-91. ISBN 80-7184-618-X.

⁶⁴ RŮŽIČKA, Miroslav, František PÚRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 265. ISBN 978-80-7179-559-9.

Graf 1: Přehled trestných činů na okrese Rakovník, v letech 2007, 2009, 2011, jejichž trestní stíhání bylo podmíněno souhlasem poškozeného.⁶⁵

Graf 2: Zastoupení vybraných trestných činů na okr. Rakovník, u nichž byl v letech 2007 až 2011, vyžádán souhlas s trestním stíháním podle § 163 odst. 1 TrŘ.⁶⁶

⁶⁵ dle evidenčně statistického systému kriminality Policejního prezidia ČR-ESSK.

⁶⁶ dle statistických údajů policejního prezidia ČR v okrese Rakovník.

7.1 Podmínky pro uplatnění souhlasu poškozeného

Souhlas poškozeného s trestním stíháním podle § 163 odst. 1 TrŘ lze uplatnit pouze v případě trestných činů tam uvedených. Jedná se zde o dvě skupiny trestných činů. První skupinu tvoří trestní stíhání pro trestné činy, kterých se dopustil ten, vůči kterému má poškozený právo nevypovídat v souladu s § 100 odst. 2 TrŘ. Druhou skupinu pak tvoří trestní stíhání pro trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 TrZ, jeli za něj stíhán ten, kdo je nebo byl v době jeho spáchání manželem, partnerem (ve smyslu z. č. 115/ 2006 Sb. o registrovaném partnerství a o změně souvisejících zákonů) nebo druhem poškozeného. Stejně tak pro trestný čin opilství podle § 360 TrŘ jestliže tento jinak naplňuje skutkovou postatu některého z trestných činů patřících do dvou výše uvedených skupin.

Vzhledem ke skutečnosti, že nedostatek souhlasu poškozeného v případě trestných činů uvedených v § 163 odst. 1 TrŘ, má za následek nepřipustnost trestního stíhání (§ 11 odst.v1 písm. i TrŘ), je nezbytné výslovně se poškozeného na souhlas dotázat před zahájením trestního stíhání.⁶⁷ V případě, že již bylo trestní stíhání zahájeno a předpokládaný poměr mezi obviněným a poškozeným byl zjištěn až následně, je nutno souhlas zajistit ihned po tomto zjištění. Jedná se zde např. o případy, kdy bylo zahájeno trestní stíhání pro trestný čin, pro který není potřeba souhlas poškozeného a v průběhu vyšetřování, na základě opatřených důkazů, došlo ke změně právní kvalifikace na trestný čin, jehož trestní stíhání je podmíněno souhlasem poškozeného. Jestliže se poškozený ihned na výzvu orgánu činného v trestním řízení k souhlasu nevyjádří, je mu podle povahy věci poskytnuta přiměřená doba, která činí maximálně 30 dnů. V případě vedení zkráceného přípravného řízení podle § 179a TrŘ je tato lhůta přiměřeně zkrácena. Vzhledem k tomu, že se jedná o lhůtu prekluzivního charakteru, je po jejím marném uplynutí trestní stíhání navždy vyloučeno. Proto o tomto následku musí být poškozený písemně poučen. Souhlas poškozeného je vyžadován vždy pro konkrétní trestný čin uvedený v § 163 odst. 1TrŘ. Souhlas či nesouhlas musí být učiněn písemně nebo ústně do příslušného protokolu. Dále poškozený výslovný souhlas s trestním stíháním, je postup trestního řízení stejný jako u trestných činů, u nichž není souhlasu potřeba.

⁶⁷ ŠÁMAL, Pavel. *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 873. ISBN 80-7179-741-3.

Odlišná situace nastává v případě výslovného odepření souhlas nebo jeho zpětvzetí. V takovém případě je trestní stíhání nepřipustné (§ 11 odst. 1 písm. i TrŘ) a nelze v něm pokračovat ani tehdy jestliže na tom po odepření souhlasu poškozený trvá. Poškozený může svůj udělený souhlas vzít zpět kdykoliv v průběhu trestního řízení, tj. do doby než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě.

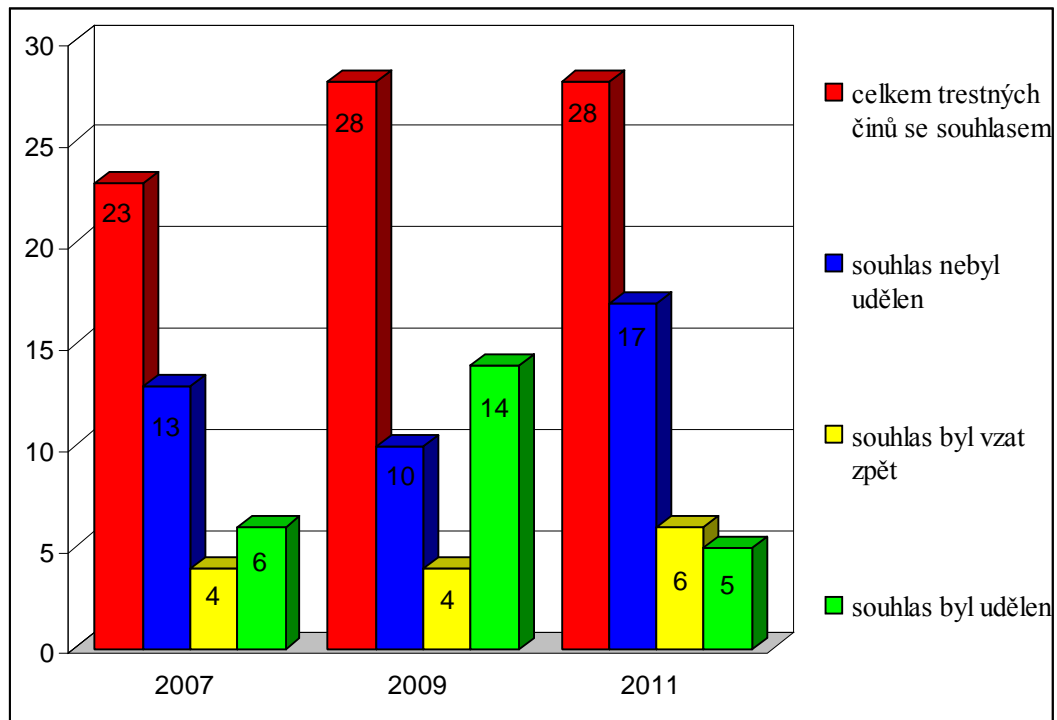
Specifický poměr poškozeného a toho, vůči němuž má právo udělit nebo odepřít souhlas s trestním stíháním je posuzován v době, kdy je trestní stíhání vedeno, nikoli v době kdy byl čin spáchán. Výjimku zde tvoří trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 TrZ (opilství podle § 360 TrZ), kde je vztah poškozeného a pachatele (manžela, partnera, druha) posuzován jak v době spáchání činu, tak i v období, kdy se trestní stíhání vede.

Jsou-li dva trestné činy spáchány v jednočinném souběhu, z nichž jeden je uveden v § 163 odst. 1 TrŘ a souhlas k jeho stíhání byl odepřen, je možno trestní stíhání vést pouze pro trestný čin, k jehož stíhání není potřeba souhlasu poškozeného. V tomto případě nepřichází v úvahu zastavení trestního stíhání pro trestný čin, u něhož byl souhlas odepřen (§ 172 odst. 1 písm. d) TrŘ), ale obviněnému je sděleno pouze obvinění pro trestný čin, ohledně kterého není souhlasu poškozeného potřeba.⁶⁸ Trestní stíhání pro trestné činy spáchané v jednočinném souběhu, kterými bylo poškozeno více osob, lze vést pouze pro trestný čin, pro který byl dán souhlas osobou, která byla tímto činem sama poškozena.⁶⁹ Pokud spácháním trestného činu podle § 163 odst. 1 TrŘ, byla způsobena újma více poškozeným, postačí k trestnímu stíhání souhlas pouze jedno poškozeného. Toto ustanovení se uplatní v případě trestného činu porušování domovní svody podle § 178 TrZ, kde postavení poškozeného ve smyslu § 43 odst. 1 TrŘ, náleží všem oprávněným obyvatelů napadeného obydlí. Je-li spáchán trestný čin ublížení na zdraví podle § 146 TrZ v důsledku vzájemného fyzického napadení dvou sourozenců, je trestní stíhání každého z nich možné, pouze za předpokladu, že druhý ze sourozenců udělí souhlas s trestním stíháním.

⁶⁸ ŠÁMAL, Pavel. a kolektiv. *Trestní řád komentář. II díl.* 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1320. ISBN 978-80-7400-043-0.

⁶⁹ Rozsudek vrchního soudu v Olomouci, ze dne 9. 4. 1998, Rt 38/99 To 11/98, zdroj ASPI, interní č. 1305 (jud).

Graf 3: Přehled okresu Rakovník v letech 2007, 2009, 2011, v kolika případech byl z celkového počtu trestných činů stíhaných podle § 163 odst. 1 TrŘ souhlas poškozeného s trestním stíháním udělen, vzat zpět nebo nebyl udělen vůbec.⁷⁰

7.2 Okolnosti vylučující uplatnění souhlasu poškozeného

Novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., byly do právní úpravy zavedeny okolnosti, za nichž se neuplatní dispoziční právo poškozeného, kterým disponuje v souvislosti s udělením souhlasu s trestním stíháním. Zvláštní okolnosti, za nichž lze zahájit trestní stíhání deliktů se souhlasem a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat, jsou vymezeny v § 163a TrŘ.

Již původní znění institutu souhlasu poškozeného z roku 1990, uvádělo, že smrt poškozeného je důvodem, pro který nelze souhlasu poškozeného s trestním stíháním uplatnit.

Dalším z důvodů, pro který není potřeba souhlas poškozeného vyžadovat je, že poškozený byl na základě rozhodnutí soudu zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jeho způsobilost k právním úkonům byla omezena v důsledku jeho duševní

⁷⁰ statické údaje policejního prezidia ČR v okrese Rakovník.

choroby nebo poruchy. Toto ustanovení se neuplatní, pokud se jedná o duševní chorobu nebo poruchu, kterou poškozený pouze trpí. Stejně tak není potřeba souhlasu poškozeného, který je v době trestního stíhání mladší 15 let. Jelikož v tomto případě nemá poškozený plnou způsobilost k právním úkonům, je na udělení souhlasu dotazován jeho zákonný zástupce.⁷¹ Zde je však potřeba myslet na možný střet zájmu poškozeného a zákonného zástupce, kdy je třeba pro výkon institutu souhlasu poškozeného ustanovit opatrovníka.

Poslední okolnost vylučující souhlas poškozeného nastane tehdy, jeli z okolností zřejmé, že souhlas nebyl udělen nebo byl vzat zpět v tísní, která byla vyvolaná výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností poškozeného. Vzhledem k tomu, že se jedná o okolnost subjektivního charakteru, v praxi činí její prokázání nemalé obtíže a to i přestože z dané formulace „je z okolností zřejmé“ není potřeba naprosto jednoznačného zjištění uvedených skutečností. Jelikož k posouzení této skutečnosti dochází v největší míře v souvislosti s trestním stíháním pro úmyslné trestné činy s vyšší společenskou škodlivostí (např. trestný čin znásilnění podle § 185), je potřeba pro objektivní objasnění této skutečnosti posuzovat jednotlivé psychické vztahy poškozeného s pachatelem trestného činu.

⁷¹ ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Trestní řád komentář. II díl.* 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1324. ISBN 978-80-7400-043-0.

8 Oběť trestného činu

Pojem oběti byl do české právní úpravy začleněn až zákonem č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů (dále jen PomObTr). Obětí se rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví (§ 2 odst. 1 PomObTr.). Pokud oběť v důsledku trestného činu zemře, rozumí se obětí i pozůstalí zemřelého, kterým zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu, vedle něj pak i pozůstalý rodič, manžel, dítě.⁷² V kriminalistice se obětí rozumí konkrétní fyzická osoba, která v souvislosti s trestným činem utrpěla újmu na životě, zdraví, majetku, na cti nebo jiných subjektivních právech.

Často se setkáváme s tím, že je pojem oběti zaměňován s pojmem poškozeného. Zde je však potřeba uvědomit si rozdíl mezi těmito dvěma kategoriemi. Zásadní rozdíl lze spatřovat především v tom, že poškozenému, kterému byla trestným činem způsobena škoda má sice v průběhu celého trestního řízení jistá procesní práva, která mu však nezaručují, že bude uspokojen jeho nárok na škodu způsobenou trestným činem. Oproti tomu pro oběť je charakteristické způsobení újmy, která vznikla v souvislosti s trestným činem a v důsledku kterého, došlo ke zhoršení jejího sociálního postavení. V případě oběti je rozhodující právě sociální aspekt nikoli zajištění procesních práv a v souvislosti s nimi zjištění pachatele a jeho postavení před soud.⁷³

Oběti, které byla trestným činem způsobena závažnější újma na zdraví (§ 6 odst. 2 PomObTr) a která nemá možnost od pachatele v přijatelné době dosáhnout náhradu škody, je stát povinen za podmínek stanovených zákonem poskytnout peněžitou pomoc podle tohoto zákona. Peněžitá pomoc je oběti poskytnuta jednorázově a je určena pro překonání zhoršené sociální situace, která u ní nastala v důsledku trestného činu. Pomoc lze poskytnout, pokud škoda na zdraví nebo v důsledku smrti nebyla nahrazena zcela. Překážkou pro poskytnutí pomoci není skutečnost, že osoba pachatele není známá nebo proti ní nebylo možno zahájit trestní stíhání anebo trestnímu stíhání brání zákonná překážka.⁷⁴ Pomoc je poskytnuta formou paušální částky ve výši 25000,-Kč; jako finanční částka ve výši prokazatelných nákladů spojených s pohřbem

⁷² srov. zák. č. 209/1997 Sb.

⁷³ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEŽULOVÁ. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 619. ISBN 978-80-7179-559-9.

⁷⁴ KRÁL, Vladimír. *Odškodňování obětí trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 13. ISBN 80-7179-175-X.

oběti, ve výši nákladů na výživu osoby, kterou byl zemřelý povinen vyživovat nebo kterou vyživoval, ve výši prokazatelných nákladů vynaložených na léčení či ve výši prokazatelně ušlého zisku oběti. Oběť je povinna Ministerstvu spravedlnosti do 5 let odvést částky, které obdržela jako náhradu škody a to až do výše poskytnuté pomoci.⁷⁵

Pomoc oběti nebude poskytnuta, pokud je v trestním řízení spoluobviněná pro trestný čin, v jehož důsledku jí byla způsobena újma na zdraví nebo je účastníkem tohoto trestného činu, pokud neudělila nebo vzala zpět souhlas s trestním stíháním, podle § 163 TrŘ, v případě, že jako svědek využila svého práva proti pachateli nevypovídat nebo neposkytla potřebnou součinnost orgánům činným v trestním řízení a to zejména včasným oznámením trestného činu v důsledku kterého požaduje náhradu škody.⁷⁶

V souvislosti s poskytnutím pomoci mají orgány činné v trestním povinnost, poučit oběť o podmínkách, za kterých lze nárok na pomoc oběti uplatnit.

⁷⁵ Vyhláška č. 44/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění ve znění vyhlášky č. 50/2003 Sb..

⁷⁶ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 623-624. ISBN 978-80-7179-559-9.

9 Porovnání práv poškozeného v České republice a na Slovensku

Poškozeným se podle zákona č. zák. č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok (dále jen TrP) rozumí osoba, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda nebo jestliže byla porušena či ohrožena její jiná zákonem chráněná práva nebo svobody (§ 46 odst. 1 TrP). Oproti českému trestnímu řádu se tedy jedná o širší vymezení pojmu poškozeného, neboť okruh poškozených je zde rozšířen o osoby, jejichž zákonem chráněná práva a svobody byla ohrožena nebo porušena. Stejně jako podle českého trestního řádu tak i podle slovenského trestního poriadku má poškozený v trestním řízení postavení procesní strany (§10 odst. 10 TrP).

9.1 Porovnání vybraných práv poškozeného

Poškozený, jemuž náleží právo na náhradu škody, je podle TrP povinen svůj nárok uplatnit nejpozději do skončení vyšetřování nebo zkráceného vyšetřování. Z toho je zřejmé, že takto vymezená lhůta je oproti TrŘ kratší, neboť ten umožňuje uplatnit nárok na náhradu škody až do okamžiku, než soud v hlavním líčení začne provádět důkazy.

Na rozdíl od české právní úpravy mají orgány činné v trestním řízení povinnost poskytnout poškozenému informace o jeho právech v trestním řízení a o organizacích na pomoc poškozeným, včetně služeb, které jim poskytují. Informace musí poškozenému poskytnuty písemně, v praxi se pak jedná o dva samostatné protokoly. Zásadní rozdíl oproti TrŘ je tedy v tom, že vedle obecného poučení o právech poškozeného jsou podle TrP poškozenému poskytnuty i informace o organizacích na pomoc poškozeným.⁷⁷

Podmínky pro zastupování poškozeného jsou podle obou trestně procesních úprav téměř shodné. Ovšem pokud se jedná o zákonného zástupce poškozeného, je tento na základě TrP oprávněn, aby v případě, kdy nemůže vykonávat svá práva a hrozí nebezpečí z prodlení, zmocnil k výkonu svých práv organizaci na pomoc obětem trestných činů. Pověřený zástupce organizace na pomoc obětem může být ustanoven

⁷⁷ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEŽULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 663. ISBN 978-80-7179-559-9.

i opatrovníkem poškozeného v případě, kdy je podezřelým (obviněný) osoba blízká.⁷⁸ Možnost, aby zástupce organizace, která je specializovaná právě na tuto problematiku, je zcela správná a to zejména u trestných činů, v jejichž důsledku došlo ke smrti nebo k újmě na zdraví velmi potřebná.

Souhlas poškozeného s trestním stíháním se vyžaduje u taxativně vybraných trestných činů, pokud je pachatel ve vztahu k poškozenému v poměru příbuzenském nebo obdobném. Souhlas pak není potřeba, pokud byla trestným činem způsobena smrt, nebo poškozeným je stát, obec, vyšší územní celek, právnická osoba s majetkovou účastí státu nebo právnická osoba, která hospodář s veřejnými financemi.⁷⁹ Poškozený může svůj souhlas s trestním stíháním vzít zpět až do doby než se soud v hlavním líčení odebere k závěrečné poradě. Výslovně odepřený souhlas nelze znovu udělit, vyjma případu, kdy je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl udělen nebo byl vzat zpět v tísní, která byla vyvolaná výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností poškozeného. Ohledně výčtu trestných činů, vůči kterým lze dispoziční právo uplatnit, zde na rozdíl od TrŘ není uveden trestný čin znásilnění. Dle mého názoru, je toto správné, neboť právě u tohoto trestného činu je velmi těžké posoudit závislost poškozeného a jeho podřízenost na pachateli trestného činu.

Na základě výše provedeného porovnání obou právních úprav lze konstatovat, že oproti české právní úpravě jsou základní procesní práva poškozeného v trestním řízení dle slovenské právní úpravy širší.

Jako zásadní odlišnost mezi oběma trestně procesními úpravami, považuji právo poškozeného na prostudování spisu a podání návrhů na doplnění vyšetřování podle TrP, neboť se domnívám, že toto je jedno ze zásadních práv, které TrŘ postrádá.

⁷⁸ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 665-666. ISBN 978-80-7179-559-9.

⁷⁹ srov. § 211 odst. 2 zák. č. 301/2005 Z.z..

10 Nedostatky stávající právní úpravy ve vztahu k poškozenému a návrhy de lege ferenda

Ani přes dosud rozsáhlé změny trestního řádu, provedené zejména novelou č. 265/2001Sb. a novelou č. 181/2011Sb., se do současné doby nepodařilo rozšířit procesní práva poškozeného na roveň procesních práv obviněného. Samozřejmě, že nelze docílit naprosté rovnocennosti práv poškozeného a obviněného, neboť to by mohlo nejen zmařit smysl trestního řízení ve vztahu k poškozenému (docílit náhrady škody a jisté satisfakce), ale mohlo by dojít i ke kolapsu celého trestního procesu. S ohledem na tyto skutečnosti, poznatky zjištěné v souvislosti s vypracováním této práce a na moji dosavadní praxi u Policie ČR, navrhuji ve vztahu k procesním právům poškozeného, a k jejich uplatnění provedení následujících změn současné právní úpravy.

Přestože stávající právní úprava poškozenému v souvislosti s dokazováním poskytuje jistý výčet procesních práv, jako např. činit návrhy na doplnění dokazování nebo nahlížet do spisu, je zde značná disproporce mezi rozsahem těchto práv na straně poškozeného a obviněného. Obviněný, pokud o to požádá má v přípravném řízení na základě § 165 odst. 1 TrŘ, právo zúčastnit se vyšetřovacích úkonů, zejména výslechů svědků, kterým může klást otázky. Při hlavním líčení, může pak obviněný (obžalovaný) podle § 215 odst. 2 TrŘ provést výslech svědka nebo znalce. Poškozený však podobným právem nedisponuje. Proto po posílení práv poškozeného, považuji za nezbytné, aby i on disponovat oprávněním klást otázky vyslychaným osobám již ve stádiu přípravného řízení a v řízení před soudem pak provést se souhlasem předsedy senátu výslech svědka.

Za další změnu, jež by významným způsobem posílila práva poškozeného a do jisté míry upevnila jeho bezpečnost, považuji zavedení práva poškozeného na informace o trestném činu a o průběhu trestního řízení. V tomto směru považuji stávající právní úpravu za zcela nevyhovující, neboť podle platného trestního řádu, má pouze oznamovatel trestného činu právo na informace o stavu trestního řízení, ale pouze za předpokladu, že o to výslovně požádá (§ 158 odst. 2 TrŘ). Ten kdo byl trestným činem přímo zasažen a v důsledku toho mu byla způsobena újma, se o stavu trestního řízení dozví až v okamžiku, kdy je věc ukončena např. odložením věci z důvodu, že se nepodařilo zjistit skutečnosti pro zahájení trestního stíhání, že věc byla odevzdána

k projednání přestupku nebo až v okamžiku, kdy státní zástupce podal obžalobu. Je tedy zřejmé, že po celou dobu přípravného trestního řízení nemá poškozený dostatečné množství informací o průběhu trestního řízení. Pro řádné uplatnění práv poškozeného, by bylo na místě, aby orgánům činným v trestním řízení byla přímo zákonem stanovena povinnost poskytnout poškozenému informace o provedení důležitých procesních úkonech, jako např. zahájení trestního řízení, zahájení a skončení vyšetřování, podání návrhu na potrestání nebo přijetí peněžité záruky nahrazující vazbu.

Závažný nedostatek pak spatřuji i v souvislosti s poskytováním informací poškozenému, dle § 44a TrŘ. Poškozený má na základě tohoto ustanovení právo žádat, aby mu byly poskytnuty následující informace: obviněný nebo odsouzený byl propuštěn z vazby, z výkonu trestu odnětí svobody, ze zabezpečovací detence nebo, že z těchto zařízení uprchl. Právo žádat uvedené informace má pokud mu hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného na svobodě. Novela trestního řádu z roku 2011, v souvislosti s tímto oprávněním na základě § 331 odst. 1 TrŘ nově poškozenému umožňuje získat informace o konání veřejného zasedání, ve kterém se rozhoduje o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody. Bohužel ani tato informace není poškozenému poskytována ze zákona, takže se domnívám, že z pohledu praxe nelze hovořit o žádném přínosu, neboť toto právo je opět podmíněno žádostí poškozeného. Podle mého názoru jsou výše uvedené informace pro poškozeného důležité a potřebné, neboť v některých případech mohou zabránit případnému spáchání dalšího trestného činu vůči této osobě. Pokud by například poškozená, která je obětí domácího násilí a na které byl spáchán trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 TrZ, byla včas ze zákona informovaná o tom, že obviněný byl propuštěn z vazby, mohla by včas změnit místo svého bydliště (zaměstnání) a zabránit tak, aby jí obviněný vyhledal a spáchal na ní např. trestný čin ublížení na zdraví podle § 145 TrZ (vraždy § 140 TrZ). Vzhledem k závažnosti výše uvedených informací pokládám za nezbytné, aby zákon obligatorně stanovil, že poškozenému budou poskytovány informace o obviněném a odsouzeném. Vedle toho by na samém začátku trestního řízení (při prvním kontaktu), měly být poškozenému poskytnuty i informace o organizacích na pomoc poškozeným, včetně kontaktů a služeb, které jim poskytují.

Poškozený a jeho zmocněnec má stejně jako obviněný a jeho obhájce právo nahlížet do spisu, činit si z něj výpisky, poznámky a pořizovat si na vlastní náklady jeho kopie. Jedná-li se však o prostudování spisu a učinění návrhů na jeho doplnění po

skončení vyšetřování, je toto oprávnění na základě ustanovení § 166 odst. 1 TrŘ umožněno pouze obviněnému (obhájci). Absenci tohoto oprávnění pro poškozeného považuji za významný nedostatek současné právní úpravy a navrhuji, aby jím poškozený disponoval stejně jako obviněný.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo prvotně definovat pojem poškozeného v Českém trestním řízení, popsat rozdíl mezi dvěma skupinami poškozených a jejich základními právy v přípravném řízení. Pro ujasnění pojmosloví a správného přístupu zde byla v krátkosti představena oběť trestné činnosti a její práva. Na základě krátkého výčtu procesních práv poškozeného pak byla provedena komparace procesních práv poškozeného v českém a slovenském trestním řádu.

Poškozený je významným subjektem a samostatnou, nezávislou stranou trestního řízení. Postavení poškozeného v trestním řízení není tak jednoznačné, jak by se na první pohled mohlo zdát a to z důvodu, že je na trestním řízení osobně zainteresovaný a v mnoha případech je současně hlavním (jediným) nositelem důkazů, což ho současně staví do pozice svědka.

Přestože současná právní úprava poskytuje osobě postižené trestným činem jistou škálu procesních práv, stále zde přetrvává značná disproporce těchto práv v neprospěch poškozeného. K vyváženosti práv poškozeného významně nepřispěly ani dvě poměrně rozsáhlé novely trestního řádu, ke kterým došlo v letech 2001 a 2011.

Novela trestního řádu z roku 2001 zavedla tzv. negativní vymezení pojmu poškozeného. Přestože tato změna nikterak neposílila práva poškozeného, jsem přesvědčena, že je přínosem pro praxi. Tento přínos spatřuji v tom, že díky takto negativnímu vymezení pojmu lze zabránit situacím, ve kterých by v pozici poškozeného vystupovaly osoby, které byly jednáním obviněného poškozené až zprostředkovaně nebo osoby, které se bez objektivního důvodu za poškozené samy označují.

Novelou trestního řádu z roku 2011 pak došlo k rozšíření pojmu osob, kterým byla trestným činem způsobena újma a spolu s ním byl rozšířen i dosah tzv. adhezního řízení, ve kterém je poškozenému umožněno nově vedle majetkové škody uplatnit i nemajetkovou újmu a vydání bezdůvodného obohacení. Přestože vedle výše uvedené změny, tato právní úprava zahrnuje i nová práva poškozeného, nelze opět hovořit o významném posílení jeho práv, a to vzhledem k tomu, že uplatnění těchto práv je podmíněn předchozí žádostí poškozeného nebo je před tímto právem upřednostněno právo státu. V případě nemajetkové újmy, kterou lze vedle majetkové škody nově uplatnit, je zřejmé, že domoci se této náhrady přímo v adhezním řízení nebude tak jednoduché, neboť podle dosavadní praxe se jedná o náhradu, jejíž uplatnění bude

vyžadovat nejen specializaci při rozhodování o jejím nároku, ale i delší dokazování. Takže lze očekávat, že s tímto nárokem bude opět poškozený odkázán k občanskoprávnímu řízení.

Poškozený, který je trestným činem nejvíce zasažen a jehož práva jsou oproti právům obviněného značně oslabena, musí tedy v mnoha případech o svá práva žádat a hlídat zákonem stanovené lhůty pro jejich podání. V jiných případech jsou před uplatněním jeho práv upřednostněna práva státu. Oproti tomu práva obviněného jsou zpravidla dána obligatorně zákonem a v případě jejich nedodržení je toto považováno za porušení práv obviněného a v některých případech je jejich nedodržení významnou překážkou trestního řízení. Domnívám se, že již tak omezená práva poškozeného jsou do jisté míry devalvována a nelze je tedy pokládat za práva v pravém slova smyslu.

Závěrem této bakalářské práce musím konstatovat, že ani jedna z výše uvedených právních úprav trestního řádu nepřinesla žádný zásadní přínos k posílení práv poškozeného a bohužel ani v krátké době nelze očekávat zásadní změny právní úpravy v souvislosti s touto problematikou. Proto se domnívám, že vedle již zmíněných návrhů *de lege ferenda*, je potřeba více apelovat na orgány činné v trestním řízení, aby svým přístupem přispěly k možnosti řádného a plného uplatnění práv poškozeného a svým neprofesionálním přístupem nepřispívaly k prohloubení již tak složité situace, se kterou se někteří poškození potýkají po zbytek celého života.

Literární zdroje

1. BAURA, V. *Vybrané kapitoly z kriminologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. 108 s. ISBN 80-7042-259-9.
2. CÍSAŘOVÁ, D. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vydání. Praha: Linde, 2006. 871 s. ISBN 80-7201-594-X.
3. ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha: Grada Publishing, 2007. 191 s. ISBN 978-80-247-2014-2.
4. ČÍRTKOVÁ, L., *Policejní psychologie*. 4. vydání. Praha: Portál, 2004. 266 s. ISBN 80-7178-931-3.
5. JELÍNEK, J. *Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány*. Kriminalistika, 2003. č. 2. 112 s.
6. JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2007. 749 s. ISBN 978-80-7201-641-9
7. JELÍNEK, J. *K postavení poškozeného v trestním řízení-návrhy de lege ferenda*. Kriminalistika, 1997. č. 1. 31 s.
8. JELÍNEK, J. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998. 190 s. ISBN 80-7184-618-X.
9. KRÁL, V. *Odškodňování obětí trestné činnosti*. Praha: C. H. Beck, 1998. 13 s. ISBN 80-7179-175-X.
10. LÁTAL, J. *Poškozený v trestním řízení a rozhodnutí o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 1994. 255 s. Příručka ministerstva spravedlnosti; sv. 54.
11. MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Kurs trestního práva*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003. 1079 s. ISBN 80-7179-678-6.
12. NOVOTNÝ, F. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 410 s. ISBN 978-80-7380-237-0.
13. PETŘÍK, L. *K postavení poškozeného v trestním řízení*. Praha: C. H. Beck. Ročník 2002. č. 6-7. ISSN 1213-5313.
14. PŘICHYSTAL, V. *Pojem poškozeného a jeho postavení v trestním řízení podle nového trestního řádu*. Socialistické soudnictví, 1962. č. 4. 75 s.

15. RŮŽEK, A. *Obžalovací zásada v československém socialistickém trestním řízení*. Praha: ČSAV, 1994. 218 s. ISBN 259-813057.
16. RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2008. 730 s. ISBN 978-80-7179-559-9.
17. ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní řád komentář-díl I. 6*. Praha: C. H. Beck, 2008. 1501 s. ISBN 978-80-7400-043-0.
18. ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní řád komentář. II díl. 6. vyd.* Praha: C. H. Beck, 2010. 3011 s. ISBN 978-80-7400-043-0.
19. ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní zákoník: komentář I, § 1- 139*. Praha: C. H. Beck, 2009, 1287 s. ISBN 978-80-7400-109-3.
20. ŠÁMAL, P. *Přípravné řízení trestní. 2. vyd.* Praha: C. H. Beck, 2003. 873 s. ISBN 80-7179-741-3.
21. VANTUCH, P. *K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném)*. Praha: C. H. Beck. 2005. Ročník 2005. č. 1. ISSN 1213-5313.

Internetové zdroje

1. PALEČKOVÁ, Tereza. *Zákon o obětech trestné činnosti posílí jejich práva a ochranu*. [online]. Justice.cz, 11. července 2011 [cit. 10. 1. 2012]. Dostupné na:
<<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=2375&d=317656>
2. RAUŠEROVÁ, Kateřina. *Poškozený v trestním řízení*. Olomouc, 2011. diplomová práce (Mgr.). Universita Palackého. Právnická fakulta [online]. Dostupné na:
<<http://www.theses.cz/id/euhmar/Diplomov-prce.pdf> .
3. Bílý kruh bezpečí [online]. Praha: Organizace na pomoc obětem trestných činů, 2009 [cit. 2009 – 10 - 09]. Dostupné na: <<http://www.bkb.cz/index.php>.

Legislativní dokumenty

1. Česko (Československo). Zákon č. 141 České národní rady ze dne 9. prosince 1961 o trestním řízení soudním. In Sběrka zákonů Československé socialistické republiky. 1961, částka 66, s. 513-575. Dostupný z www: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1101>.
2. Česko. Zákon č. 40 České národní rady ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. In Sběrka zákonů České republiky. 2009, částka 11, s. 354-463. Dostupné z www: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=23326>.
3. Česko. Zákon č. 218 České národní rady ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. In Sběrka zákonů České republiky. 2003, částka 79, s. 4030-4052. Dostupný z www: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2003&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=9>.
4. Česko (Československo). Zákon č. 40 České národní rady ze dne 5. března 1964 občanský zákoník. In Sběrka zákonů Československé socialistické republiky. 1964, částka 19, s. 202-248. Dostupné z www: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1964&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=8>.
5. Česko (Československo). Zákon č. 94 České národní rady ze dne 13. prosince 1963 o rodině. In Sběrka zákonů Československé socialistické republiky. 1963, částka 53, s. 340-350. Dostupné z www: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1963&typeLaw=zakon&what=Rok>.
6. Česko. Zákon č. 209 České národní rady ze dne 3. září. 1997 o poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů. In Sběrka zákonů České republiky. 1997, částka 74, s. 4478-4480. Dostupné z www: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3065>
7. Slovensko. Zákon č. 301 Slovenské národní rady ze dne 20. května 2005 slovenský trestní řád. Dostupné z: [www. ok.cz/iksp/docs/330.pdf](http://www.ok.cz/iksp/docs/330.pdf)

Seznam grafů

1. Graf 1: Přehled trestných činů na okrese Rakovník, v letech 2007, 2009, 2011, jejichž trestní stíhání bylo podmíněno souhlasem poškozeného.
2. Graf 2: Zastoupení vybraných trestných činů na okr. Rakovník, u nichž byl v letech 2007 až 2011, vyžádán souhlas s trestním stíháním podle § 163 odst. 1 TrŘ.
3. Graf 3: Přehled okresu Rakovník v letech 2007, 2009, 2011, v kolika případech byl z celkového počtu trestných činů stíhaných podle § 163 odst. 1 TrŘ souhlas poškozeného s trestním stíháním udělen, vzat zpět nebo nebyl udělen vůbec.

Seznam zkratek

ObčZ	Zák. č. 40/1964 Sb., občasný zákoník, ve znění pozdějších předpisů
PomObTr	Zák. č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
TrP	Zák. č. 301/2005 Z.z., Trestný poriadok
TrŘ	Zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
TrZ	Zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
ZoR	Zák. č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZSM	Zák. č. 218/ 2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů